

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Економічний факультет

Кафедра економічної кібернетики

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

**Дослідження змін в міжнародних економічних відносинах
під впливом війни в Україні**

студентки 4-го курсу

спеціальності 051 «Економіка»

ОПП «Економічна кібернетика»

денної форми навчання

Головаш Марії Андріївни

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, доцент

Шпирко Віктор Васильович

Засвідчую, що в цій роботі немає запозичень із праць інших авторів без
відповідних посилань

Студентка _____

Роботу допущено до захисту перед ЕК

рішенням кафедри економічної кібернетики

від 12 червня 2025 р.,

протокол №15

Завідувач кафедри:

доктор економічних наук, професор

Ляшенко Олена Ігорівна _____

КИЇВ – 2025

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота бакалавра містить: 93 ст., 28 рис., 10 табл., 54 джерела.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, економічні відносини, експорт, імпорт, економетричне моделювання, дослідження змін, регресійна модель, метод ковзького усереднення, експоненційне згладжування, метод Холта-Вінтерса, економічні фактори.

Об'єкт дослідження: зовнішні міжнародні економічні відносини, вплив війни на економічні відносини у міжнародному середовищі.

Мета дослідження: виявлення тенденцій, проблем і закономірностей, теоретичних та практичних аспектів зміни в міжнародних економічних відносинах під впливом війни, розв'язаною росією проти України.

Методи дослідження:

- Економіко-математичні методи прогнозування;
- Економетричне моделювання (регресійний аналіз);
- Обробка даних за допомогою мови програмування R
- метод ковзького усереднення,
- експоненційне згладжування,
- метод Холта-Вінтерса,.

Наукова новизна, теоретична значимість дослідження: дослідження поглиблює розуміння процесів формування та основних аспектів впливу вторгнення на зміну зовнішньої економічної діяльності України, пропонує новий підхід до класифікації країн-партнерів за допомогою кластерного аналізу та демонструє ефективність комбінованого використання економетричних та прогнозних моделей для аналізу зовнішньоекономічної активності.

Практична цінність: результати можуть бути використані урядовими структурами, аналітичними центрами, експортно-орієнтованими підприємствами для прогнозування обсягів торгівлі, оцінки ефективності ЗЕД та формування стратегій розвитку. Модель оцінки впливу макроекономічних факторів може слугувати інструментом для обґрунтованого прийняття рішень.

RESUME

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Faculty of Economics, Department of Economic Cybernetics

Key words: international relationships, foreign trade, export, import, econometric modeling, changes tracking, regression model, moving average method, Exponential smoothing, The Holt-Winters forecasting method, economic factors.

The bachelor's thesis by student Mariia Holovash focuses on the comprehensive analysis and modeling of Ukraine's foreign economic relationships and trade under the influence of full-scale invasion. The research examines export and import trends, identifies strategic problems and trade barriers, and evaluates external and internal factors affecting the economic relationships.

The work applies econometric analysis to assess the context and uses the regression model to forecast interchanges. It further implements econometric models to quantify the impact of macroeconomic indicators on domestic sales, and forecasting techniques to project future trade dynamics.

This study is valuable for economic researchers, policymakers, trade analysts, and industry stakeholders interested in data-driven trade diagnostics and the application of econometric tools for decision-making in international chemical markets.

Pages: 93, tables: 10., bibliography: 54.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН	8
1.1. Сучасні чинники розвитку міжнародних економічних відносин	8
1.2. Війна як сучасний чинник змін у міжнародних економічних відносинах	17
Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	23
2.1. Загальна характеристика сучасного стану міжнародних економічних відносин.....	23
2.2. Зміни у міжнародних торгівельних відносинах під впливом війни, розв’язаної росією проти України.....	44
2.3. Міжнародні фінансово-кредитні відносини як об’єкт впливу воєнних дій росії проти України.....	51
Висновки до розділу 2	58
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЧИННИКІВ ВІЙНИ НА ЗОВНІШНЮ ТОРГІВЛЮ УКРАЇНИ ЗА ДОПОМОГОЮ ЕКОНОМЕТРИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ	59
3.1. Обґрунтування вибору напрямку дослідження	59
3.2. Джерела та структура даних	60
3.3. Постановка моделі та метод.....	62
3.4. Результати моделювання.....	63
3.5. Інші методи прогнозування.	71
Висновки до розділу 3	77
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82
ДОДАТКИ.....	88

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сьогодні, міжнародні економічні відносини являються однією із форм міжнародних відносин. А також, міжнародні економічні відносини є цілою системою економічних зв'язків з виробництва, споживання продуктів розподілу та обміну, що вийшли за рамки національних меж.

Світові економічні перспективи значно погіршилися, здебільшого внаслідок вторгнення росії в Україну.

До початку цієї кризи світова економіка ще не повністю відновилася від пандемії. Ще до війни інфляція в багатьох країнах зростала під впливом дисбалансів між попитом і пропозицією та заходів підтримки, яких вживали під час пандемії, спричиняючи посилення грошово-кредитної політики. Останні випадки введення режиму самоізоляції в Китаї мають можливість створити нові вузькі місця в глобальних ланцюжках поставок.

У цих умовах, крім безпосередніх і трагічних гуманітарних наслідків, війна призведе до уповільнення зростання економіки і зростання інфляції. Загалом ризики для економіки різко збільшилися, і стало ще складніше знаходити компромісні рішення в галузі економічної політики.

Наслідки війни в Україні - найбільшого конфлікту в Європі з часів Другої світової війни - величезні. Хвилеподібні наслідки війни пронизують міжнародні відносини, міжнародні організації та торгівлю. Важливим питанням є те, хто виграє і програє, яким чином і що ми можемо з цим зробити.

Війна стала ще одним потрясінням у низці шоків пропозиції, що спіткали світову економіку за останні кілька років. Подібно до сейсмічних хвиль, її наслідки поширюватимуться всюди через ринки сировинних товарів, торгівлю і фінансові зв'язки. росія є великим постачальником нафти, газу і металів, а також, поряд з Україною, пшениці та кукурудзи. Зменшення поставок цих товарів спонукало різке зростання цін на них. Від цього найбільшою мірою страждають держави - імпортери сировинних товарів Європи, Кавказу та Центральної Азії, Близького Сходу, Північної Африки та Африки на південь від Сахари. Однак

зростання цін на продовольство і паливо погіршить становище домашніх господарств з низьким доходом в усьому світі, зокрема в Північній і Південній Америці та Азії.

Держави Східної Європи та Центральної Азії тісно пов'язані з росією торговельними відносинами і потоками грошових переказів, і очікується, що вони постраждають. Вимушене переміщення майже 5 мільйонів українців до сусідніх країн, особливо до Угорщини, Молдови, Польщі та Румунії, також посилює тиск на економіку в регіоні.

Середньостроковий прогноз переформатовано в бік зниження за всіма групами країн, крім країн - експортерів сировинних товарів, яким вигідне зростання цін на енергоносії та продовольство. У країнах із розвинутою економікою відновлення сукупного обсягу виробництва до рівня, що існував до пандемії, займе більше часу.

Інфляція стала явною і реальною загрозою для багатьох країн. Ще до війни вона стрімко зростала під впливом сплеску цін на сировинні товари та дисбалансів між попитом і пропозицією. Центральні банки багатьох країн, такі як Федеральна резервна система США, вже перейшли до посилення грошово-кредитної політики. Збої, пов'язані з війною, посилюють цей тиск.

Тему зміни в міжнародних економічних відносинах під впливом війни розглядали багато авторів, а ось деякі з них: Побоченко Л.М. [19], Гаврилюк І. І. [9], Семененко О.М. [16], Бойко Р.В [16], Водчиць О.Г. [16], Васильєв Г.Ю [3], Фомішин С.В. [29] та інші.

Метою дослідження є дослідження теоретичних та практичних аспектів зміни в міжнародних економічних відносинах під впливом війни, розв'язаною росією проти України.

Згідно мети роботи було сформовані такі завдання:

- розглянути сучасні чинники розвитку міжнародних економічних відносин;

- дослідити війну як сучасний чинник змін у міжнародних економічних відносинах;
- виконати загальну характеристику сучасного стану міжнародних економічних відносин;
- обґрунтувати зміни у міжнародних торговельних відносинах під впливом війни, розв'язаної росією проти України;
- дослідити міжнародні фінансово-кредитні відносини як об'єкт впливу воєнних дій росії проти України;
- розглянути прогностичні сценарії завершення російської воєнної агресії;
- дослідити тенденції розвитку міжнародних економічних відносин у післявоєнний період.

Використано такі методи: аналіз, порівняння та узагальнення. При дослідженні даної теми було задіяно широке коло вітчизняних та зарубіжних літературних джерел, наукові статті та Інтернет-ресурси.

Дана структура роботи включає в себе: вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

1.1. Сучасні чинники розвитку міжнародних економічних відносин

Ми живемо у світі, що вельми динамічно розвивається, чия трансформація являє собою результат змін, яких зазнають окремі елементи системи світобудови. Одним із них є сукупність міжнародних економічних відносин або, як їх ще прийнято називати, світогосподарських зв'язків. Для належного розуміння закономірностей процесу їхньої трансформації принципове значення мають причина трансформації, найбільш значущі її прояви, можливий напрямок і, нарешті, механізми, за допомогою яких може бути забезпечено максимальне наближення фактичної траєкторії розвитку процесу трансформації до бажаної для суспільства.

Виникнення міжнародних економічних відносин насамперед зумовлене міжнародним поділом праці, міжнародною спеціалізацією та кооперацією, існуванням світового ринку та світової торгівлі, наявністю транснаціональних корпорацій (ТНК), міжнародними валютно-кредитними та фінансовими відносинами, міжнародною підприємницькою та інвестиційною діяльністю, а також міжнародними науково-технічними зв'язками. Під міжнародною спеціалізацією виробництва (МСВ) розуміється така форма поділу праці між країнами, коли він відбувається виділення в самостійні технологічні процеси, в окремі галузі та підгалузі виготовлення однорідних продуктів праці понад внутрішні потреби. [1, с. 89]

Міжнародна спеціалізація та її ступінь відображає відповідний коефіцієнт: Міжнародна спеціалізація розвивається за такими напрямками: виробничому та територіальному. Виробничий напрямок ділиться на внутрішньогалузеву, міжгалузеву спеціалізацію деяких підприємств. Спеціалізація окремих країн, групи країн та регіонів на виробництві певних продуктів та їх частин для світового ринку включають територіальний аспект міжнародної спеціалізації виробництва.

Основні чинники, які впливають на міжнародні економічні відносини [3, с. 112]:

1. Перший – пандемія - Насамперед це боротьба з пандемією. Її наявність викликає великі соціально та політико-психологічні наслідки, які у свою чергу впливають і на економіку, і на суспільно-політичне життя. Ми вже бачили приклади того, як впливала пандемічна ситуація на вибори в окремих країнах, як вона впливає на розвиток тих чи інших галузей економіки, і як вона суттєво деформує ринки, інвестиційні процеси, а також транспортно-логістичні системи та їх функціонування та які тут відбуваються зміни лише на рівні домогосподарств і рівні способу життя.

2. Другий – конкуренція. Другий фактор, який надаватиме вирішальний вплив на розвиток світової економіки в найближчі роки - це новий етап технологічної революції та зростання міжкорпоративної та міждержавної інноваційної конкуренції. Вони знову стають все більш взаємопов'язаними, хоча загалом вони ніколи і не розлучалися один з одним. Конкуренції за нові високотехнологічні ринки, за освоєння, впровадження, розвиток інновацій, формування нових ринкових ніш, продуктів.

І тут, звісно, конкуренція загострюється залежно від розвитку інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки, використання технологій штучного інтелекту і роботи з великими даними. Ми бачимо, що в авангарді цієї технологічної конкуренції виявляються не лише ті держави, які були технологічними лідерами протягом останніх 20-30 років, а й ті держави, які активно змогли увірватися на багато ринків інноваційної продукції та стати на них суттєвими гравцями.

3. Третій фактор – формування нового енергобалансу. Третій чинник, який, на мій погляд, дуже істотно впливатиме на розвиток світової економіки, який теж нам необхідно враховувати в плануванні, в осмисленні, у розвитку шляхів нашої економіки, нашої держави, - це формування нового глобального енергобалансу, це те, що прийнято називати енергетичним переходом, це

розвиток перспективних технологій у галузі виробництва, зберігання, передачі енергії. Тут також потрібні не тільки технологічні чинники, як дуже важливі та значущі, але політичні та ідеологічні.

4. Четвертий фактор – необхідність впровадження соціогуманітарних технологій. Четвертий фактор, який теж вкрай значущим для розвитку світової економіки, який також впливатиме на розвиток умов нашої економіки, - це формування, розвиток і широке впровадження нових соціально-організаційних, управлінських та гуманітарних технологій. ESG-тематика (сукупність характеристик управління компанією, при якому досягається її залучення до вирішення екологічних, соціальних та управлінських проблем) так чи інакше пов'язана з технологіями управління з тим, що прийнято називати соціогуманітарними технологіями. Вони впливають і на ринки, і на економіку, і на держуправління, і на управління на корпоративному рівні, і на соціально-організаційні процеси у більш широкому розумінні. Зараз, завдяки знову ж таки штучному інтелекту, завдяки технологіям обробки великих даних, ці інструменти набувають абсолютно нового звучання і нового потенціалу впливу на організацію суспільства. Ми йдемо абсолютно до нових практик управління суспільством, управління економікою, управління на корпоративному, державному та, можливо, на міжнародному та транснаціональному рівні.

5. П'ятий чинник, який впливатиме на розвиток світової економіки та дуже серйозний, зростаючий вплив, - це новий етап міждержавної конкуренції у сфері безпеки, військово-політичної сфери, боротьби за сфери впливу, а також війни. Тут дуже важливо відзначити, що він дуже тісно пов'язаний із корпоративною конкуренцією. У військовій, військово-технологічній, військово-політичній сфері ми бачимо тенденції загострення та гонки озброєнь, та змагання технологічного між новими лідерами та традиційними.

Щоб оцінити рівень участі держави у міжнародному русі факторів виробництва застосовуються такі показники: обсяг накопичених у країні іноземних інвестицій по відношенню до її ВВП, показники обсягу накопичених

зарубіжних капіталовкладень держави стосовно її ВВП, обсяг державного зовнішнього боргу держави щодо її ВВП, частка іноземного капіталу в щорічних інвестиціях держави, обсяг платежів з обслуговування цього боргу стосовно надходжень від експорту товарів та послуг [6]

Найважливішою, хоча й не єдиною, рушійною силою, що викликає трансформацію сучасної системи міжнародних економічних відносин, виступає породжувана внутрішньою логікою конкурентної боротьби потреба виходу зі стандарту відтворювального циклу за рамки національних кордонів.

Боротьба за краще "місце під сонцем" змушує господарюючих суб'єктів домагатися зменшення витрат виробництва. Одним з основних засобів досягнення цієї мети є збільшення обсягу продукції, що випускається, коли за рахунок так званої економії масштабу забезпечується зниження собівартості вироблених виробів. При цьому розміри внутрішнього ринку (особливо у випадку відносно невеликих країн) часто виявляються недостатніми для того, щоб "перетравити" зростаючу масу товарів і послуг. У цих умовах залишається тільки зовнішньоторговельна експансія - експорт. Те ж саме стосується зарубіжних інвестицій, здійснення яких для компаній-виробників також має по суті імперативний характер: або створюй зарубіжні підрозділи, переносячи виробництво ближче до ринків збуту і джерел сировини, у держави з дешевшою робочою силою, або здавайся на милість більш спритних і енергійних конкурентів. Із цього випливає, що більшість господарюючих суб'єктів, і насамперед транснаціональні компанії, одночасно і ініціатори, і активні учасники, і, у відомому сенсі цього слова, "жертви" розглядуваного процесу. [9]

Торгівля товарами і послугами на міжнародному ринку часто більше переплітається з міжнародним рухом капіталів, зростаючою мобільністю факторів виробництва, лібералізація торгівлі та руху товарів і послуг з експортом капіталу. Використовують прямі іноземні інвестиції держави-експортери для просування товарів і послуг на іноземні ринки, створення збутових, виробничих, мереж або комерційної присутності сервісних компаній. Ця практика

застосовується для того, щоб пройти на внутрішні ринки країн-партнерів і щоб обійти митний контроль цих ринків.

Ці перераховані чинники впливають на загострення конкуренції на світових ринках внаслідок посилення вимог до якісних параметрів продукції, що іде на експорт, та її маркетингу. Цінова конкуренція виробників часто поступає місцем неціновій, тобто орієнтації майбутніх потреб та їх задоволення і очікувань споживача. Поняття "якість" змінюється. Воно об'єднує на сьогодні не тільки споживчі властивості товарів ай вимоги до їхньої безпеки та екологічності та методи організації всієї системи виробництва і збуту. [3]

Відповідно розраховувати на те, що американські, британські або німецькі ТНК, яких багато хто (і нерідко цілком заслужено) звинувачує в нехтуванні національними інтересами своїх власних і ще більшою мірою зарубіжних держав, добровільно, за власною ініціативи принципово змінять свою поведінку, не доводиться. Ба більше, виходячи на передові позиції в низці галузей, бразильські, індійські та китайські ТНК (про експансію останніх у пресі пишуть вельми категорично) будуть в основі своїй змушені "грати" за тими самими правилами.

З кількісного погляду про зміни, що відбуваються зміни, що відбуваються, дає змогу судити зростання масштабів транскордонного руху результатів господарської діяльності (товарів і послуг) і факторів виробництва (капіталу і робочої сили). Так, загальний обсяг світового товарного експорту протягом 1992-2012 рр. збільшився майже в 5 разів - з 3,77 до 18,4 трлн дол. США [32]. Якщо в 1992 р. світовий приплив прямих зарубіжних інвестицій становив 202,73 млрд дол. США, то у 2012 р. він зріс до 1390,96 млрд дол. США [35].

Важливо звернути увагу, як мінімум, на два "виміри" того, що відбувається.

По-перше, зазначене збільшення масштабів зовнішньоекономічної експансії відбувається як у глобальному, так і регіональному форматах. При цьому наростання процесів регіоналізації створює певні бар'єри на шляху

глобальної співпраці. В умовах, коли майже 63% товарного експорту 28 країн-членів ЄС здійснюються всередині угруповання [37], а в Канади та Мексики на партнерів по НАФТА припадає понад 75 і 78% їхнього товарного експорту відповідно [4], виникає відома загроза цілісності всесвітнього господарства як такого. Воно може зрештою перетворитися на якийсь набір відносно самодостатніх і замкнутих торговельних блоків.

По-друге, слід зважати на той факт, що розширення і поглиблення зовнішньоекономічних зв'язків відбувається як у рамках "спостережуваної", так і "неспостережуваної" економіки. Під останньою прийнято розуміти всю сукупність досить різноманітних господарських операцій, що не знаходять через цілу низку причин відображення в офіційній статистиці, що будується на основі системи національних рахунків офіційної статистиці.

У рамках "неспостережуваної" економіки особливу небезпеку становить "нелегальна" складова. Тим часом зростання багатьох її проявів (від міжнародної торгівлі краденими автомобілями до так званого наркотрафіку) йде пліч-о-пліч руку зі зростанням "легальних" зовнішньоекономічних операцій. Справді, чим більша кількість вживаних легкових машин перетинає кордон для реалізації за кордоном, тим легше заховати у цьому потоці викрадене у законного власника авто. Аналогічним чином збільшення світового товарообігу в поєднанні з поступальним розвитком міжнародного туризму та міграції робочої сили за інших рівних умов полегшують злочинним угрупованням здійснення транспортування наркотичних речовин. З якісної точки зору трансформації сучасної системи міжнародних економічних відносин також знаходить свій прояв. [6, с. 102]

Насамперед слід відзначити посилення комплементарності між різними видами та формами здійснення зовнішньоекономічної діяльності. У першому випадку йдеться про те, що, наприклад, міжнародна торгівля і закордонне інвестування, які спочатку характеризуються високим ступенем альтернативності (якщо компанія експортує свою продукцію в якусь країну, то

вона не буде там підприємство з виробництва тих самих виробів), поступово починають дедалі більшою мірою взаємно доповнювати один одного. У результаті система світогосподарських зв'язків стає набагато складнішою і різноманітнішою. У другому випадку необхідно звернути увагу на таку надзвичайно небезпечну тенденцію, як установлення стійких взаємозв'язків легального і нелегального бізнесу, що ведуть до розмивання не завжди чіткої межі між ними і відповідно до криміналізації всієї економічної системи. [23]

Нарешті, зупинимося ще на одному надзвичайно важливому прояві трансформації сучасної системи міжнародних економічних відносин. Не в останню чергу під впливом розвитку процесів інтернаціоналізації та глобалізації відбувається зміна ролі і місця національної держави як суб'єкта регулювання економіки загалом і зовнішньоекономічної діяльності зокрема. Якщо коротко окреслити суть проблеми, то вона полягає в тому, що в світі, який глобалізується (але ще далеко не повністю глобалізованому) світі держава одночасно не може на основі стандартних інструментів виконувати традиційно покладені на неї функції і не має права знімати із себе відповідальність за розвиток економіки. [12, с. 203]

Саме з цим пов'язано як формування різних державних програм, спрямованих на розвиток окремих секторів і галузей різноманітних державних програм, спрямованих на розвиток окремих секторів і галузей, механізмів стимулювання експорту, так і активне застосування різноманітних заходів захисту і активне застосування різноманітних заходів захисту внутрішнього ринку. Останнім часом різко зросла активність країн щодо застосування різних заходів захисту внутрішнього ринку (антидемпінгових, захисних, компенсаційних). Так, за даними, представленими в доповіді Генерального директора Світової організації торгівлі Роберто Азеведо, тільки в період з жовтня 2012 р. по листопад 2019 р. у країнах - членах СОТ було зареєстровано 407 нових торговельних обмежень та інших заходів захисту внутрішнього ринку порівняно з порівняно з 308 за той самий період роком раніше. Ці нові дії зачіпають близько 1,3% світового товарного імпорту (на суму 240 млрд дол. США) [6, с. 3],

створюючи додаткові бар'єри до вже існуючих міжнародних торговельних потоків. Загалом у 2019 р. було зареєстровано застосування 355 заходів захисту внутрішнього ринку, з яких переважна більшість припадала на антидемпінгові. Це абсолютний максимум за останнє десятиліття.

До цього слід додати, що кількість новоініційованих розслідувань щодо застосування заходів захисту внутрішнього ринку що охоплюють 0,2% світового імпорту) перевищувала кількість закритих (138). Для порівняння: з моменту утворення СОТ до кінця 2012 р. країнами - членами організації було ініційовано 254 розслідування з метою подальшого застосування захисних заходів, за підсумками яких було запроваджено 121 захід; 302 розслідування, які згодом увінчалися введенням 177 компенсаційних заходів, і 4230 розслідувань, за підсумками яких було введено 2719 антидемпінгових мит. [9]

Слід зазначити, що активне використання стандартів і технічних бар'єрів, санітарних і фітосанітарних заходів дає змогу додатково підвищувати конкурентоспроможність одних господарюючих суб'єктів за рахунок інших.

Так, у період з жовтня 2012 р. по вересень 2019 р. країнами - членами СОТ було нотифіковано застосування 1260 санітарних і фітосанітарних заходів [6, с. 23], а також 1704 методи, пов'язані з технічними бар'єрами в торгівлі (у період з 15 жовтня 2012 р. по 15 листопада 2019 р.). Понад 70% останніх обґрунтовувалося міркуваннями безпеки та необхідністю охорони людей або захисту довкілля, 13% - вимогами якості та 7% - запобіганням недобросовісній практиці і захистом споживачів. [6, с. 29]

Важливо зазначити, що кількість заходів, спрямованих на спрощення процедур торгівлі, у 2019 р. скоротилася до 107 (порівняно зі 162, нотифікованими роком раніше). [6, с 18]

І це незважаючи на те, що це питання нині є одним із ключових на порядку денному Дохійського раунду. Це також показує небажання урядів створювати додаткові можливості для іноземних компаній на своїх ринках. Здебільшого в 77

випадках зі 100 методи, вжиті в 2019 р. для спрощення торгівлі, торкнулися зниження торгівлі, торкнулися зниження тарифного захисту (82 зі 107).

При аналізі зусиль, спрямованих на поліпшення доступу на ринок, слід також узяти до уваги той факт, що паралельно зі скасуванням одних держави запроваджували інші методи. Так, у період з жовтня 2012 р. по листопад 2019 р. держави – члени СОТ запровадили додатково 190 заходів, спрямованих на зменшення торговельних потоків. Основна маса (153) була пов'язана з ускладненням імпорту, у тому числі 106 - зі зростанням імпортних мит, 25 – з митними процедурами, 6 - податками, 15 - новими кількісними обмеженнями. новими кількісними обмеженнями тощо.

Інші дії запроваджували обмеження щодо експорту (27) і також були пов'язані зі зростанням митних зборів і кількісними заходами. Паралельно з цим держави продовжують створювати та впроваджувати програми економічної допомоги та підтримки певним секторам економіки, спрямовані на створення/удосконалення інфраструктури, реструктуризацію промисловості, надаючи податкові пільги, надаючи підтримку дослідженням, здійснюючи експортне фінансування різним групам підприємств - великим, малим і середнім.

Перспектива, м'яко кажучи, не надто приваблива. Для того щоб домогтися реального просування у напрямку до багатопольярного і водночас більш справедливого світового господарства, треба поступово реформувати систему управління процесами глобалізації. Саме поступово, оскільки зміни, здійснювані в режимі "шокової терапії", фактично неминуче спровокують різке загострення суперечностей між численними суб'єктами світової економіки і в підсумку заблокують увесь процес реформування.

1.2. Війна як сучасний чинник змін у міжнародних економічних відносинах

В історії людства війна для безпосередньо залучених у конфлікт сторін завжди була дуже не вигідною грою з негативною сумою. Раз вона починається, значить, десь щось дуже серйозно зламалося.

Причин для неї небагато. Перш за все, це глибока впевненість однієї зі сторін у тому, що у неї є переважна перевага. Сьогодні такі війни взагалі мало ймовірні, але не тому, що немає імперій і малих держав, а тому, що вони стали по-іншому оцінювати свої втрати. Зараз розвинена імперія вважає, що життя ста її солдатів набагато цінніше за життя пари мільйонів солдатів малорозвиненої країни.

Війна з економічного погляду - це величезний перерозподіл ресурсів: у мирний час пріоритет віддається споживчому ринку, а у воєнний - виробництву засобів знищення. Виробники озброєнь виграють у конфлікті, а інших товарів - програють, хоча це не завжди відразу помітно.

Багато істориків, особливо історики-марксистки, апелюють до цього факту як до доказу того, що більша частина воєн спонукається матеріальними інтересами індустріального військового лобі. У якомусь сенсі вони мають рацію, але в багатьох випадках за конфліктами найчастіше стоять ідеологія та імперіалізм, а не просто економіка. Вона, звичайно, відіграє певну роль, але не варто надавати їй такого великого значення.

Після кожного великого військового протистояння ХХ століття людство робило доволі серйозні кроки в бік миру, зокрема, реалізуючи більшість кантіанських принципів, які стали для нас сьогодні практикою. Зокрема, звісно, найважливішим підсумком Другої світової війни Бреттон-Вудська система.

Усі останні шість-сім десятиліть ми бачили очевидні оптимістичні прогнози щодо посилення міжнародної кооперації. Виникають так звані сильні міжнародні режими: валютний режим регулювання, режим, пов'язаний з торгівлею, режими, пов'язані з прийомом біженців (я не кажу про останній рік), але сьогодні ці принципи проходять чергове випробування. [26, с. 159]

Наслідки війни в усьому світі стримують економічне зростання і ще більше посилюють інфляційний тиск. Крім того, зміна клімату або навіть позитивні зміни і процеси, які, здавалося б, важко розпочати у сфері охорони здоров'я, відсуваються на задній план, а найсерйозніші наслідки можуть спіткати найбільш необхідні регіони по всьому світу.

Війни підвищують ризики управління конфліктом і має глобальні побічні ефекти, навіть у короткостроковій перспективі. Країни змогли захиститися від епідемії коронавірусу та рецесії, що настала після неї, збільшивши свої центральні видатки. Таким чином, рівень державного боргу зріс у всьому світі. Тепер, коли центральні банки знову підвищують відсоткові ставки, витрати на управління державним боргом також зростуть, що є особливо складним завданням для країн, що розвиваються, борг яких деномінований у доларі США, що зміцнюється.

Таблиця 1.1

Наслідки воєн

Наслідки війни	Характеристика
Зростання цін на товари	В результаті війн країни можуть встановлювати високі мита та інші обмеження на імпорт товарів, що призводить до зростання цін на них. Це може спричинити інфляцію в економіці та знизити покупну спроможність споживачів.
Зменшення обсягів міжнародної торгівлі	Війни можуть призвести до зменшення обсягів міжнародної торгівлі, що може знизити ВВП країн та призвести до зменшення робочих місць. Крім того, це може призвести до обмеження доступу до деяких товарів та послуг.
Зниження інвестицій	Війни можуть знизити зацікавленість інвесторів у країну, що може призвести до зниження інвестицій та зменшення розвитку галузей економіки.
Геополітичні наслідки	Війни можуть мати значний вплив на геополітичну ситуацію в світі, особливо якщо вони відбуваються між великими економічними блоками, такими як США та Китай. Це може призвести до посилення геополітичної напруги та вплинути на міжнародні відносини.
Підвищення ризику рецесії	Війни можуть спричинити погіршення економічних умов в країнах, які беруть участь у конфлікті, що може призвести до зменшення споживчого попиту та зниження ВВП.

Джерело: [15]

Війни підживлюють інфляцію. Згідно з поточним аналізом, світова інфляція може становити в середньому від 4,5 до 7,7% цього року і від 2,9 до 4,3% у 2023 році, залежно від того, як розвиватиметься криза.

З іншого боку, зміна позиції центральних банків, особливо ФРС, щодо управління зростаючим інфляційним тиском може спричинити волатильність на фінансових ринках.

Погіршення ситуації було особливо помітним у країнах Східної Європи та Близького Сходу, що відображає зниження вартості акцій та зростання вартості фінансування. [4]

Війни спричиняють ризики для фінансової стабільності. Раптова переоцінка ризиків, спричинена інтенсифікацією війни та пов'язаною з нею ескалацією санкцій, може виявити та взаємодіяти з низкою вразливостей, накопичених під час пандемії, що призведе до різкого падіння цін на активи. [1, 4, 5]

Номінальна дохідність облігацій країн з розвинутою економікою зростає на тлі підвищеної волатильності ставок. Інфляційна безбитковість (ринковий показник майбутньої інфляції) зростає на тлі різкого підвищення цін на сировинні товари. [7]

Багато країн зазнають серйозних економічних наслідків внаслідок війни, бо учасники війни є учасниками міжнародних економічних відносин, експортерами, а війни призводять до перебоїв в постачанні цих товарів та стрибків цін у всьому світі. [19]

Негативний вплив конфлікту також буде помітний в інших сферах світової економіки через збільшення транспортних витрат або втрату грошових переказів у країнах, які сильно залежать від припливу їх з країн, де відбувається війна.

Наслідки війни та подальших санкцій можуть перевірити стійкість економічної системи через різні потенційні канали посилення, включаючи прямі та непрямі ризики банків і небанківських установ; ринкові збої на товарних

ринках і підвищений ризик контрагента; низьку ліквідність ринку та труднощі з фінансуванням; прискорення криптовалюти на ринках, що розвиваються; а також можливі події, пов'язані з кіберпростором. [4]

Війна впливає на фінансових посередників, нефінансові компанії та ринки. Прямі ризики банків, пов'язані з війною, відносно невеликі, за винятком деяких несистемних європейських банків. Непрямі ризики банків важче виявити та оцінити, оскільки вони менш відомі (особливо ступінь взаємопов'язаності), оскільки їх важко оцінити кількісно за відсутності детального та послідовного розкриття інформації за країнами або за конкретними видами діяльності. Небезпека полягає в тому, що непрямі ризики можуть виявитися значущими і здивувати інвесторів, коли вони будуть розкриті, що призведе до різкого зростання ризику контрагента та премії за ризик.

Серйозні перебої на сировинних ринках і в ланцюжках поставок по всьому світу спричиняє війна і призводить до підвищення надзвичайної волатильності цін на сировинні товари, посилену тиском на ринках фінансування торгівлі сировинними товарами та похідних фінансових інструментів. Банки-дилери відіграють життєво важливу роль і мають значні ризики на цих ринках, зокрема, надаючи ліквідність і кредити крихітній групі величезних енерготорговельних компаній, які працюють по всьому світу, значною мірою нерегульовані і перебувають переважно у приватній власності. Тиск на товарних ринках, часто посилений низькою ліквідністю, призвів до зниження схильності до ризику та зростання занепокоєння щодо ризиків контрагентів, що впливає на умови фінансування. [9]

Ринки, що розвиваються, та пограничні ринки стикаються з жорсткішими фінансовими умовами та більшими ризиками відтоку капіталу.

Погіршення спредів у поєднанні зі зростанням доходності. Ринки залишаються відкритими для емісії за таких вищих рівнів вартості фінансування. Потік облігацій та акцій у національній валюті зазнає труднощів. Жорсткіші зовнішні фінансові умови на тлі нормалізації монетарної політики країн та

посилення геополітичної невизначеності, ймовірно, збільшать ризики для портфельних потоків.

Внаслідок війни в країнах відбуваються шоки пропозиції та цін на сировинні товари, що матимуть далекосяжні довгострокові наслідки. Виробництво, споживання та торгівля сировинними товарами зміняться, оскільки країни рухаються до більшої самодостатності, створюючи можливості для нових постачальників. Війна призводить до удорожчання торговельних моделей і значного перенаправлення торгівлі енергоносіями, а перспективи сировинних ринків значною мірою залежать від тривалості війни та порушень, які вона спричиняє в ланцюгах поставок. Війна спричиняє масштабний негативний шок пропозиції у світовій економіці. Цінові шоки матимуть глобальні наслідки. Крім того, війна загостряє структурні проблеми постпандемічної Європи. [26, с. 159]

Війна вже серйозно підриває вузькі продовольчі, енергетичні та фінансові ринки. Постійні перебої та подовження глобальних ланцюгів постачання та зростаючі транспортні витрати ще більше ускладнюють ситуацію.

Підсумовуючи потоки коштів на ринок, що розвивається, економіки та компанії зазнають цінових шоків і обмежень пропозиції ключових товарів із широким діапазоном довгострокових ринків. термінові ефекти. Зростає вартість ланцюгів поставок, а також необхідно буде перелаштувати ланцюги поставок, щоб вони були коротшими та надійнішими.

Висновки до розділу 1

Теоретичні засади аналізу проблеми розвитку міжнародних економічних відносин надають можливість розглядати та розуміти складні процеси, що відбуваються на міжнародному рівні, та розробляти стратегії для покращення співпраці між країнами та забезпечення сталого економічного розвитку.

Війна, як сучасний чинник, може значно впливати на міжнародні економічні відносини. Ось узагальнені висновки щодо цього питання:

1. Економічні збитки: Війна може призвести до значних економічних збитків для країн, що беруть участь у конфлікті. Відшкодування втрат, відновлення інфраструктури та гуманітарна допомога можуть вимагати великих фінансових витрат.

2. Торгівля та інвестиції: Війна може призвести до обмеження торгівлі та інвестицій між країнами, що може вплинути на глобальну економіку. Санкції та інші обмежувальні заходи можуть бути введені для країн, що порушують міжнародні норми.

3. Валютні коливання: Війна може призвести до коливань на валютних ринках та змін в обмінних курсах, що може вплинути на міжнародну торгівлю та інвестиції.

4. Енергетична безпека: Війна може вплинути на енергетичну безпеку, зокрема на постачання нафти та газу. Конфлікти в енергетично важливих регіонах можуть призвести до збільшення цін на енергоносії та нестабільності на світових ринках.

Узагальнюючи, війна як сучасний чинник може мати серйозний вплив на міжнародні економічні відносини, створюючи нестабільність та викликаючи зміни в глобальній економіці.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

2.1. Загальна характеристика сучасного стану міжнародних економічних відносин

За останнє десятиліття глобалізація зіткнулася з низкою безпрецедентних викликів спричинених низкою значних несприятливих подій. З постійним посиленням протекціонізму, націоналізму та деглобалізації, світова економіка відхиляється від високого рівня відкритості та взаємозалежності. Торговельні суперечки та політична напруженість між країнами посилили занепокоєння науковців щодо деглобалізації, яка активно проблематизується з кінця 2010-х років. У той час як багато науковців очікують більшої схильності до ризику, протекціонізму та націоналізму, що є парадигмою для національних економік і транснаціональних компаній (ТНК), інші виступають проти, стверджуючи, що основи глобалізації не розмиті, і що постпандемічний світ потребуватиме подальшої глобалізації. Ця точка зору ґрунтується на тому, що світ є фрагментованим і нерівним і залишиться таким ще довго, і міжнародні компанії зберуться як мости, що з'єднують фрагментовану реальність.

Хоча взаємозалежність між країнами надає можливості для національного економічного та соціального зростання, вона створює потенціал для широкомасштабної передачі ризиків.

Суперечки між країнами та заходи торговельного захисту, що виникають внаслідок цього, постійно загрожують стабільному розвитку світової економіки. До критичних подій, що перешкоджають глобалізації, можна віднести західні санкції проти росії (2014 рік), «Брекзит» (2016 рік), торговельну війну між США та Китаєм (2018 рік), COVID-19 (2018 рік) та військовий конфлікт між росією та Україною (2022). Драматичні негативні наслідки цих подій спричинили різке скорочення транскордонної торгівлі, прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та людської мобільності, що є прямим проявом деглобалізації.

Розширенню глобалізації сприяло домінування Сполучених Штатів протягом перших двох десятиліть епохи після холодної війни. Це також відображало зміцнення ліберального міжнародного порядку, що характеризується трьома основними елементами: зростанням економічної взаємозалежності, зростанням ролі міжнародних інституцій і розширенням демократичного простору. Але останні тенденції змінили прогрес у всіх трьох елементах. Це викликало побоювання щодо деглобалізації в багатьох колах, особливо серед лідерів бізнесу.

Самі Сполучені Штати скорочують і займають націоналістичні позиції, відмовляючись від глобалістичної політики, яку вони колись підтримували. Посилення протекціонізму та тарифних війн, розпочате адміністрацією Трампа та продовжене президентом Джо Байденом, свідчать про зростання впливу антиглобальних сил у Вашингтоні. Два нещодавно прийняті законопроекти, Закон Сполучених Штатів про інновації та конкуренцію 2021 року та Закон Америки про конкуренцію 2022 року, мають на меті збільшити внутрішні виробничі можливості та зменшити залежність від Китаю, зокрема у сферах високих технологій, таких як напівпровідники, штучний інтелект, квантові обчислення, біотехнології та розвиток відновлюваної енергетики. У жовтні 2022 року адміністрація Байдена також запровадила експортний контроль, щоб перекрити доступ Китаю до передових напівпровідникових технологій. [33]

Економічний спад у першій частині пандемії супроводжувався підйомом світової торгівлі: після зниження співвідношення торгівлі до ВВП тепер зростає в багатьох країнах, орієнтованих на експорт. У третьому кварталі 2022 року проблеми з ланцюгами постачання залишалися; зростаючий інфляційний тиск призвів до різкого підвищення процентних ставок центральними банками. Проте багато хто бачить вирішення проблеми інфляції не в посиленні протекціонізму, а в зміцненні виробничої бази в частинах світу з нижчими витратами на робочу силу.

Китай отримав вигоду від глобалізації та розширення зв'язків із Заходом та рештою світу. Вона також внесла свій внесок у глобалізацію, незважаючи на свою нещодавню обмежувальну політику в різних сферах, таких як транскордонний потік капіталу, товарів і мігрантів.

У 2020–2021 роках світова торгівля зазнала спочатку спаду, а потім деякого відновлення, зокрема збільшення торгівлі з Китаєм. ПІІ також набирають обертів. Згідно з даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку, у 2021 році обсяг світової торгівлі склав 28,5 трильйона доларів США, що на 25 відсотків більше, ніж у 2020 році, і на 13 відсотків порівняно з 2019 роком. Глобальні потоки ПІІ різко підскочили з 929 мільярдів доларів у 2020 році до 1,65 трильйона доларів у 2021 році, зростання на 77 відсотків.

Ці цифри показують, що економічна глобалізація залишиться, але її форма та зміст могли бути певною мірою змінені. Посилення регіоналізації в торгівлі та інвестиціях сталося в той час, коли глобальні торговельні переговори під керівництвом Світової організації торгівлі демонструють незначний прогрес. Пекінська ініціатива «Один пояс, один шлях» створила відносини залежності між Китаєм і деякими слабкими державами. Але яким би виснажливим не був вплив боргового тягаря на слабших учасників, додаткові інфраструктурні проекти та конкуруючі проекти, побудовані західними інтересами, насправді можуть допомогти розширити економічну глобалізацію шляхом відкриття нових ринків, особливо в Африці та Центральній Азії.

Індія була другою за величиною вигодою від глобалізації, особливо з точки зору зростання ВВП. Прем'єр-міністр Нарендра Моді намагався досягти *Atmanirbhar* (самозабезпечення) за допомогою промислової політики «Зробити в Індії», водночас дотримуючись індуїстських націоналістичних програм вдома. Проте торгівля Індії зросла з низкою країн, з якими вона уклала двосторонні торгові угоди, включаючи Сполучені Штати. [34]

В Азіатсько-Тихоокеанському регіоні зростає торгівля між Китаєм та його сусідами по регіону. Регіональне всеосяжне економічне партнерство 15 країн, яке

набуло чинності в січні 2022 року, і Всеохоплююча прогресивна угода про Транстихоокеанське партнерство з 11 країнами, започаткована в 2018 році, спрямовані на зниження тарифів, лібералізацію торгівлі послугами, захист інвесторів та інтелектуальної власності, а також просувати кращі трудові та екологічні стандарти. Ці угоди, ймовірно, прискорять зростання країн-членів і ще більше розширять регіональну торгівлю та інвестиції в Азії.

Експансіоністські зусилля більш глобалізованого Китаю створюють потенційні гарячі точки на Тайвані, у Південно-Китайському морі та вздовж індійсько-китайського кордону. Але ескалація цих конфліктів може стримуватися більшою економічною взаємозалежністю Китаю порівняно з росією. Обмежувальна політика, проведена режимом Сі Цзіньпіна, призвела до пригнічення економічного зростання Китаю та обмеження свобод, які китайські громадяни отримали після реформ епохи Ден Сяопіна. Гонконг втратив свою обмежену автономію, оскільки Пекін посилив контроль над спеціальним адміністративним районом і позбавив багатьох конституційних і політичних свобод, якими користувалися його жителі.

Тим не менш, Китай дуже зацікавлений у продовженні високих рівнів світової торгівлі, від чого він буде головним бенефіціаром у міру зростання його геополітичних амбіцій. Навіть коли офшорні виробничі центри будуть відкриті в країнах-конкурентах, Китай, ймовірно, продовжить сприяти економічній глобалізації - хоча це було б більше на власних умовах, ніж раніше. Що стосується російсько-китайського військового блоку, то поки неясно, чи є у нього зуби. Обидві нації мають причини не формувати активну коаліцію, яка важко балансує. Здається, вони погоджуються щодо достоїнств авторитаризму та поділяють бажання повалити очолюваний Заходом міжнародний порядок, але розходяться в тому, як це зробити. Кожен має підозри щодо геополітичних амбіцій іншого. [35]

Міжнародні інституції, третя опора ліберального миру, впали в ефективності. Рада Безпеки ООН вмирає через серйозні кризи безпеки. Але ЄС і

НАТО доклали зусиль, щоб посилити себе у відповідь на російське вторгнення в Україну та можливі подальші загрози Європі. Посилення міжнародного співробітництва стало помітним у глобальній охороні здоров'я та інших сферах, таких як глобальне потепління.

Існують різні способи вимірювання зовнішніх впливів. Кожен з них має свої переваги та недоліки. Показники, що базуються на валовій торгівлі, на відміну від торгівлі доданою вартістю, яка враховує як пряму, так і обхідну торгівлю через треті країни, є кращими для оцінки вразливості до шоків пропозиції. Наприклад, залежність від іноземного виробництва (FIR), що вимірює залежність від постачальників (у видобувному секторі), та залежність від іноземних ринків (FMR), що вимірює залежність від покупців (у переробному секторі), відображають ризики для ГВК, зумовлені як розміром ризиків, так і складністю ланцюга доданої вартості так і складністю ланцюжка створення вартості. Іноземна залежність варіюється в різних країнах ОЕСР. [17, с. 631]

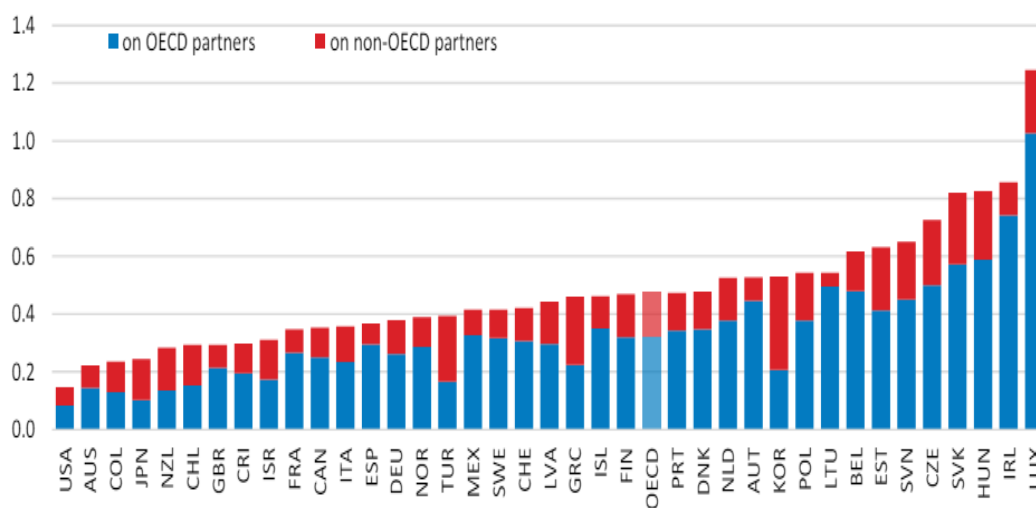

Рис. 2.1 Залежність країн від іноземного капіталу 2023 р.

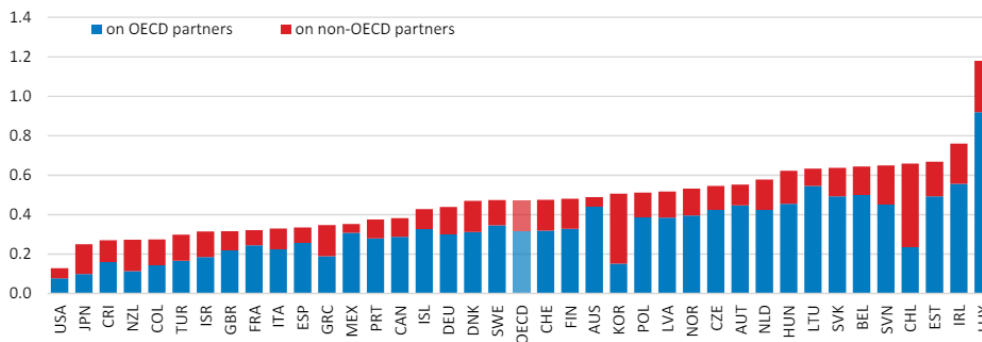

Рис. 2.2 Залежність країн від зовнішнього ринку 2023 р.

Джерело: [36]

Залежність від іноземного імпорту (ЗІ) можна розуміти як частку виробництва країни, яка залежить від перебоїв у закордонних ланцюгах постачання ланцюгах поставок за кордон. Він розраховується як відношення іноземних ресурсів, використаних у вітчизняній промисловості, до внутрішнього валового випуску. Залежність від зовнішнього ринку (FMR) вимірює частку випуску країни, яка використовується за кордоном, і розраховується як відношення внутрішнього випуску, використаного в іноземному виробництві, до внутрішнього валового випуску. [37]

Аналіз індикаторів FMR та FIR висвітлює ключові особливості іноземних залежностей. Не дивно, що малі відкриті економіки, як правило, більш вразливі до іноземних постачальників і покупців. У деяких випадках залежність у сфері переробки та збуту виникає через спеціалізацію на видобутку природних ресурсів (Норвегія, Чилі та Австралія). Для більшості країн ОЕСР вразливість в основному знаходиться в межах по партнерам ОЕСР по партнерам, що не є членами ОЕСР у країнах-членах ОЕСР у країнах, що не є членами ОЕСР. [38]

У блоці ОЕСР, особливо в межах регіональних хабів: Америки, Європи та Азії. Однак деякі країни Азії та Південної Америки критично залежать від Китаю. Більше того, ця залежність суттєво відрізняється в різних секторах. Автомобільна промисловість, інші види транспорту, текстильна та швейна промисловість, ІКТ, електроніка та машинобудування особливо залежні від

іноземної сировини, а гірничодобувна промисловість, складське господарство та хімічна промисловість особливо залежні від іноземного попиту, а гірничодобувна промисловість, складське господарство та хімічна промисловість [26, с. 165].

Виробництво деяких секторів та продуктів є висококонцентрованим у дуже невеликій кількості країн. Частка п'яти найбільших країн у світовому валовому виробництві є найвищою у гірничодобувній промисловості, машинобудуванні, текстильній та швейній промисловості, електротехнічному обладнанні, ІКТ та електроніки, основних металів та рибної промисловості.

Рейтинг країн є більш диверсифікованим географічно, хоча Китай і США все ще очолюють рейтинг у більшості проаналізованих секторів.

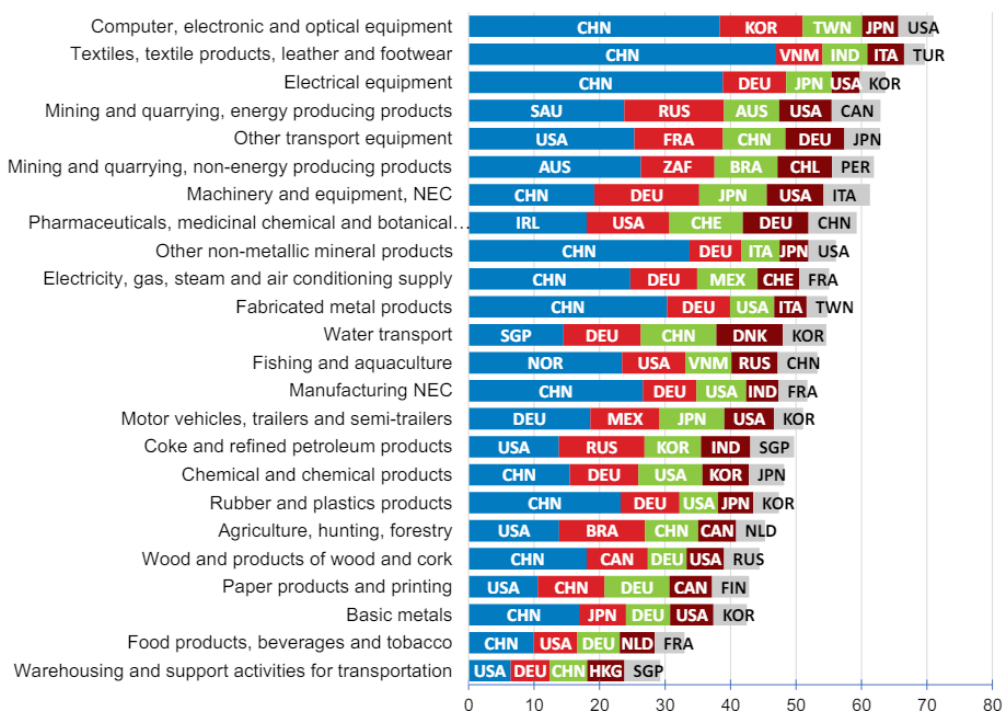

Рис. 2.3. Географічна концентрація експорту проміжних товарів

Джерело: [35]

У світовому господарстві розвиваються усі найважливіші форми міжнародних економічних відносин [39]:

- 1) міжнародна торгівля товарами та послугами;
- 2) міжнародна міграція капіталу;

- 3) міжнародна міграція робочої сили;
- 4) міжнародна передача технології;
- 5) міжнародні валютно-фінансові та кредитні відносини;
- 6) міжнародна економічна інтеграція;
- 7) міжнародні зусилля у вирішенні глобальних економічних проблем.

Розглянемо сучасний стан кожної форми економічних відносин.

1. Міжнародна торгівля товарами та послугами:

Світова організація торгівлі (СОТ) удвічі знизила свій прогноз зростання світової торгівлі товарами 2023 року, знизивши його до 0,8% з 1,7%. [43]

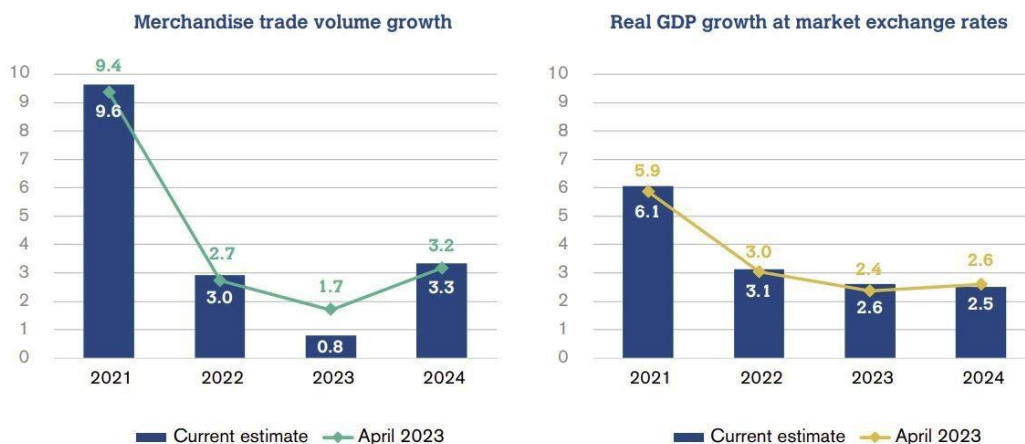
Сповільнення торгівлі, схоже, має широку основу, охоплюючи велику кількість країн і широкий спектр товарів, зокрема певні категорії промисловості, такі як чавун і сталь, офісне та телекомунікаційне обладнання, текстиль і одяг.

Обсяг торгівлі товарами знизився на 0,5% в річному обчисленні в січні-червні 2023 року, але "скромне зростання" очікується в другій половині цього року, повідомляє СОТ. У 2024 році щорічне зростання торгівлі товарами зросте до 3,2% – прогноз практично не зміниться порівняно з попереднім прогнозом у 3,3%. [35]

Проте зростання може бути вищим, ніж це, якщо інфляція швидко знизиться, кажуть у СОТ. З іншого боку, більш різке, ніж очікувалося, уповільнення в Китаї або відновлення інфляції в розвинутих економіках може призвести до перешкод для торгівлі товарами в 2024 році.

Chart 1: World merchandise trade volume and GDP growth, 2021-2024

Annual % change

Note: Figures for 2023 and 2024 are projections.

Source: WTO for merchandise trade volume and consensus estimates for GDP.

Рис. 2.4 Обсяг світової торгівлі товарами та зростання ВВП, 2021-2024 р.р

Джерело: [37]

1 жовтня ЄС ввів в дію свій Механізм коригування вуглецевих кордонів (СВАМ). Його розроблено, щоб вирівняти витрати на викиди вуглецю для виробників як у ЄС, так і за його межами.

СВАМ спочатку застосовуватиметься до імпорту товарів із особливо вуглецевоємними процесами виробництва, таких як цемент, залізо та сталь, алюміній, добрива, електроенергія та водень.

Наразі імпортери мають лише збирати та повідомляти дані про викиди, що утворюються під час виробництва продуктів, які вони купують. Але з початку 2026 року їм потрібно буде задекларувати річний імпорт і «вбудовані парникові гази», а потім подати достатні сертифікати СВАМ для покриття викидів.

Ціна сертифікатів залежатиме від середньотижневої аукціонної ціни системи торгівлі квотами на викиди ЄС (ETS), яка зараз становить близько 85 євро (90 доларів) за тону CO₂.

Виробники з високим вмістом вуглецю за межами ЄС стануть менш конкурентоспроможними на ринку ЄС, коли ціна вуглецю буде включена в їхній експорт. [33]

Торгова угода між південноамериканським блоком МЕРКОСУР і Європейським Союзом, здається, наближається після того, як учасники переговорів зустрілися в Бразилії на початку жовтня, щоб спробувати згладити свої розбіжності. Основними проблемами є вирубка лісів і захист навколишнього середовища, повідомляє Reuters. Президент Парагваю Сантьяго Пенья каже, що угода має бути досягнута до 6 грудня, інакше країни МЕРКОСУР замість цього почнуть переговори з азіатськими країнами.

Дефіцит міжнародної торгівлі США досяг майже трирічного мінімуму завдяки значному зростанню експорту. Дефіцит становив 9,9% – або 58,3 мільярда доларів – у серпні, оскільки експорт товарів і послуг зріс на 1,6%.

ЄС розглядає можливість встановлення мит на імпорт китайських електромобілів (EV). У ньому йдеться про те, що китайські електромобілі дешевші за альтернативи, вироблені в ЄС, і отримують переваги від субсидій з Пекіна. Брюссель також може розпочати розслідування того, як субсидії допомогли китайським виробникам вітрових турбін, повідомляє FT. [33]

Закон Великобританії про електронні торговельні документи набув чинності, що означає, що безпаперові версії документів тепер мають таку ж юридичну силу, як і фізичні версії, повідомляє Global Trade Review. Системи безпаперової торгівлі можуть допомогти оптимізувати інформаційні потоки вздовж глобальних ланцюгів постачання та скоротити витрати, згідно з документом Всесвітнього економічного форуму та Європейської економічної комісії ООН.

Переваги оцифрування торгових документів також є предметом нової статті Глобального альянсу зі сприяння торгівлі. Швидша цифрова сертифікація для поставок рослин і рослинних продуктів може підтримати країни, що розвиваються, і найменш розвинені країни. [37]

Транскордонні платежі сприяють міжнародній торгівлі та глобалізації, але часто є дорогими, повільними та непрозорими. У новому звіті Всесвітнього економічного форуму *Unlocking Interoperability* запропоновано шляхи полегшення основних регуляторних проблем, які перешкоджають ефективним та інклюзивним транскордонним платежам.

Війна та економічна криза в Україні створили безпрецедентні виклики для бізнесу, що вимагають не лише адаптації, але й глибокої трансформації підходів до ведення справ. Падіння купівельної спроможності населення, порушення логістичних ланцюгів, зменшення економічної активності та масова міграція суттєво вплинули на маркетингові стратегії українських підприємств.

Додатковим викликом для компаній стала цифровізація. Онлайн-продажі в Україні зросли на 35% у порівнянні з 2021 роком, що демонструє стрімкий перехід споживачів до цифрових платформ. Це вимагає від бізнесу активного використання інструментів цифрового маркетингу: SEO, таргетованої реклами, контент-маркетингу та соціальних мереж. Наприклад, компанія *Rozetka* активно розширює асортимент і оптимізує логістику, що дозволяє їй залишатися лідером у сфері онлайн-торгівлі навіть у кризові часи. [54]

Напівпровідники є джерелом економічного зростання та інновацій у таких галузях, як штучний інтелект, але глобальна індустрія сформувалася таким чином, що піддає торгівлю напівпровідниками геополітичному ризику. Кріс Міллер, автор книги *Chip War*, поспілкувався з подкастом Всесвітнього економічного форуму *Radio Davos* про минуле та можливе майбутнє галузі.

Оптимізація системи надання послуг може розкрити торговельні та інвестиційні можливості, підвищити економічну конкурентоспроможність і створити основу для нових джерел інтеграції та зростання на Близькому Сході та в Африці, каже Берге Бренде зі Всесвітнього економічного форуму в статті, написаній спільно з міністром Саудівської Аравії. комерції, Маджид Аль-Касабі.

Минулого року виповнилося 60 років Групі 77 (G77), створеній в ООН у 1964 році. Це найбільша міжурядова організація країн, що розвиваються в ООН. Ось все, що вам потрібно знати про G77 і чому це важливо.

У попередні десятиліття зростання світового експорту капіталу йшло в ногу зі світовим ВВП або випереджало його, але в 2010-х і 2020-х роках відбувалося навпаки. У результаті світовий експорт капіталу, який різко впав після глобальної кризи 2008 року, не досяг докризового рівня (7,4 трильйона доларів у 2022 році проти 10,3 трильйона доларів у 2007 році). [38]

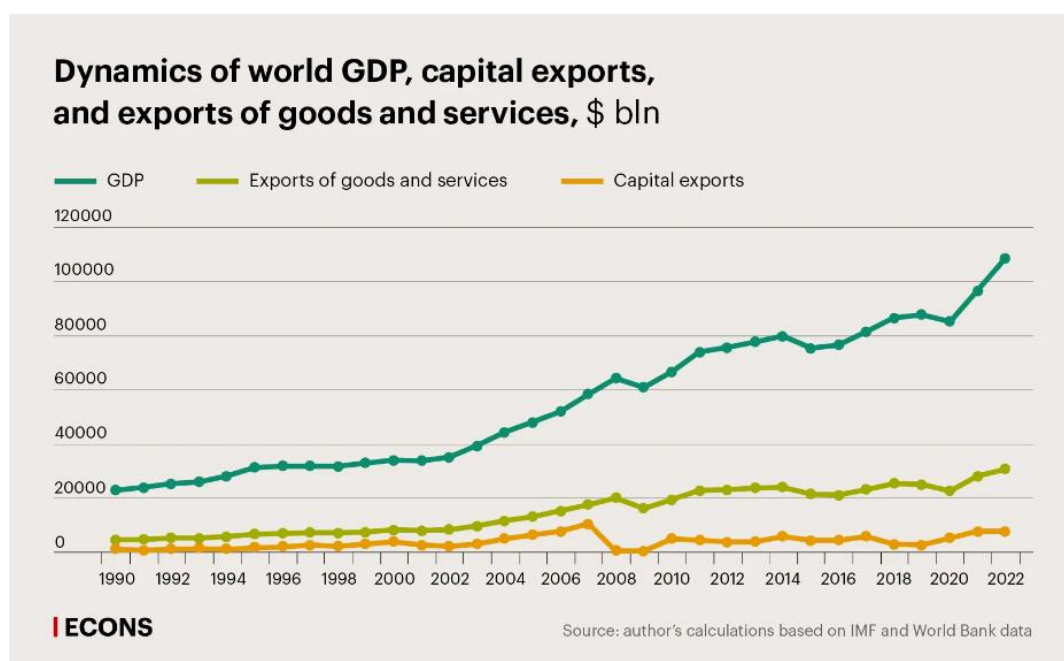

Рис. 2.5 Динаміка світового ВВП, експорту капіталу, експорту товарів і послуг, млрд. дол

Джерело: [37]

Відставання міжнародних потоків капіталу та міжнародної торгівлі від зростання світового ВВП часто трактується як зміна попередніх тенденцій глобалізації світової економіки. Це збігається з думкою експертів МВФ, висловленою на початку 2023 року про процес геоекономічної фрагментації, що почався у світі. Цей процес часто обумовлений стратегічними міркуваннями, пов'язаними з політичною та економічною безпекою, і значною мірою

зумовлений зростанням кількості збройних конфліктів у світі – трендом. За останнє десятиліття кількість військових конфліктів зросла майже втричі. [33]

З 1990 по 2021 рік серед розвинутих країн Сполучені Штати зберегли лідерство як найбільший експортер капіталу, але «азіатські тигри» (Південна Корея, Тайвань, Гонконг і Сінгапур) та Ірландія (де більшість європейських штаб-квартир американські транснаціональні корпорації) витіснили Німеччину, Францію, Велику Британію та країни Бенілюксу, які раніше йшли за США, а Японія випала зі списку провідних експортерів капіталу. Серед країн, що розвиваються, беззаперечним лідером з експорту капіталу став Китай, за яким із великим відривом йдуть Індія, росія, Бразилія та Саудівська Аравія. Подібною тенденцією характеризувалася і зміна лідерів за імпортом капіталу.

Іншою помітною тенденцією останніх років є посилення міжнародної координації з метою посилення контролю за ухиленням від сплати податків через іноземні юрисдикції. Це пояснюється, зокрема, тим, що більшість країн не бажають миритися з виведенням значної частини інвестицій в офшори та транзитні країни. Якщо припустити, що міжнародні потоки капіталу в усьому світі все ще обумовлені змінами ВВП у основних експортерах та імпортерах капіталу, що ці потоки капіталу продовжують відставати від темпів світової торгівлі, і що геополітична напруженість у світі зберігається, ми можемо припустити, що потоки капіталу будуть фактично перебуватимуть на рівні 2021–2022 років у наступні роки, якщо розраховуватись у постійних цінах, тобто зростатимуть лише за рівнем інфляції. Можна також припустити незначне збільшення частки розвинутих країн в експорті та імпорті капіталу та скорочення раніше зростаючої частки країн, що розвиваються, що стане більш ризикованим з точки зору західних інвесторів і які не зможуть компенсувати це взаємними інвестиціями. [36]

Міжнародна міграція робочої сили:

Заможні країни, а також зростаюча кількість країн із середнім рівнем доходу, які традиційно є основними джерелами мігрантів, стикаються зі

зменшенням чисельності населення, що загострює глобальну конкуренцію за працівників і таланти.

Основні масові міграції, які зараз тривають, включають [34]:

- Східно-Середземноморський шлях;
- Середземноморський шлях;
- Центральнопівнічноамериканський маршрут;
- Південно-Східно-Азіатський маршрут.

Біткойни та різні інші форми криптовалюти стали популярним способом оплати. Однак вони набувають такої популярності завдяки революційній технології блокчейн, на якій вони побудовані. Але блокчейн призначений не лише для обробки платежів; його також можна використовувати для посилення ланцюжка поставок у світовій торгівлі.

Технологія блокчейн є безпечною та ефективною, і вона може створювати смарт-контракти між різними секторами в ланцюжку поставок. Вони можуть бути набагато прозорішими та точними, ніж стандартні контракти, зменшуючи затримки та прискорюючи рух товарів у будь-якій галузі.

Технологія 5G існує вже декілька років, але деякі країни ще не відчули її високу швидкість підключення. Оскільки протягом наступних кількох місяців він ширше впроваджується у всьому світі, я впевнений, що ми побачимо покращення в міжнародній торгівлі, оскільки більше споживачів отримають доступ до різних платформ.

5G не тільки допомагає споживачам швидко переглядати продукти та послуги та здійснювати платежі набагато легше, але також допомагає покращити комунікацію між торговими партнерами в ланцюжку постачання, оптимізуючи логістику та інші бізнес-сектори.

Проблема багатьох платформ електронної комерції в минулому полягала в тому, що вони дозволяли продавати товари та послуги лише в межах одного регіону чи континенту. Це ускладнить деяким підприємствам участь у міжнародній торгівлі та досягнення своїх цілей. Проте з'являється все більше

платформ, які дозволяють здійснювати транскордонні операції, розширювати ринки та задовольняти потреби різних споживачів.

Ці платформи не тільки дозволяють компаніям продавати свої товари та послуги на міжнародному рівні, але й можуть бути легко доступними. Майже кожен може зареєструватися в них, і вони прості у використанні. Існує кілька перешкод, які перешкоджають безперервному спілкуванню, і транзакції здійснюються швидко з мінімальними комісіями. [38]

Як і кожного року, в 2025 році, аналітика даних, безсумнівно, відіграватиме величезну роль у прогнозуванні тенденцій і моделей у міжнародній торгівлі та екосистемі електронної комерції. Багато галузей намагаються вийти на перше місце, особливо враховуючи рівень конкуренції. Використовуючи різноманітні інструменти аналітики, ви можете побачити, де ваш бізнес досягає успіху, а де є сфери для вдосконалення.

Міжнародні валютно-фінансові та кредитні відносини [40]:

Уповільнення світової економіки в поєднанні з різним економічним ландшафтом кине виклик банківській галузі в 2024 році. Здатність банків отримувати прибуток і управляти витратами буде перевірена по-новому.

Численні руйнівні сили змінюють основоположну архітектуру банківської сфери та галузі ринків капіталу. Вищі відсоткові ставки, скорочення пропозиції грошей, жорсткіші правила, зміна клімату та геополітична напруженість є ключовими факторами цієї трансформації.

Експоненційний темп розвитку нових технологій і поєднання багатьох тенденцій впливають на те, як банки працюють і задовольняють потреби клієнтів. Вплив генеративного штучного інтелекту, конвергенції галузі, вбудованих фінансів, відкритих даних, оцифрування грошей, декарбонізації, цифрової ідентифікації та шахрайства зростає у 2025 році.

Загалом банки знаходяться на міцній основі, але моделі доходів будуть перевірені. Органічне зростання буде помірним, що змусить установи шукати нові джерела цінності в умовах дефіциту капіталу.

Інвестиційно-банківський бізнес, торговий і торговельний бізнес повинні будуть адаптуватися до нової конкурентної динаміки. Такі сили, як зростання приватного капіталу, будуть змушувати цей сектор запропонувати більше цінності як для корпоративних, так і для покупців.

Потрясіння світового банківського сектора на початку 2023 року спонукали індустрію переглянути свої стратегії. Хоча керівники банків зосереджені на пропонованих нормативних змінах щодо капіталу, ліквідності та управління ризиками для банків США, ще багато чого потрібно зробити для розвитку бізнес-моделей.

Центральні банки коригуватимуть свою монетарну політику до 2025 року (рис. 2.6). Очікується, що ставка федеральних фондів у Сполучених Штатах залишатиметься високою на рівні або вище 550 базисних пунктів до 2025 року, але може впасти до 450–500 базисних пунктів у другій половині 2025 року, згідно з останніми прогнозами FOMC. 5 Очікується, що Європейський центральний банк (ЄЦБ) почне знижувати процентні ставки; у серпні 2023 року облікова ставка ЄЦБ становила 3,75%, відповідаючи піку 2001 року.

Тим часом очікується, що Банк Англії знизить облікову ставку в першій половині 2024 року після досягнення піку в 5,75% наприкінці 2023 року. Історія схожа на історію Банку Канади: ставки повинні знизитися в другій половині 2024 року після перевищення 5%, згідно з Квартальним прогнозом економіки Канади TD Economics. На відміну від інших центральних банків, Банк Японії зберіг облікову ставку біля нуля, але його засідання в липні 2023 року показало, що він налаштує схеми контролю прибутковості облігацій, щоб більш спритно реагувати на ціновий тиск.

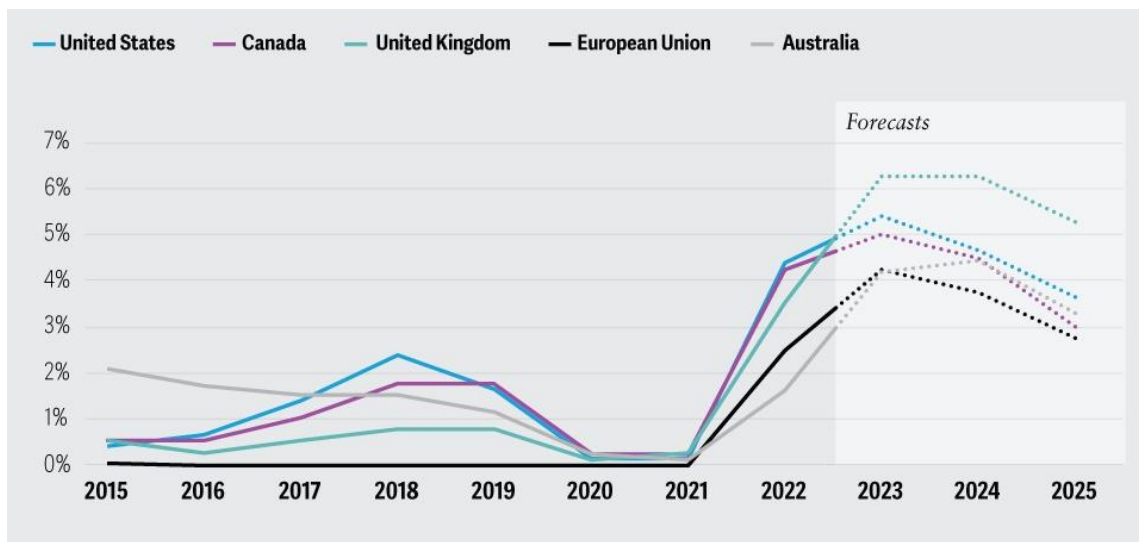

Рис. 2.6 Прогноз відсоткових ставок за 2015-2025 р.р. за країнами

Джерело:[36]

У 2025 році банки в усьому світі зіткнуться з унікальним набором проблем. Кожна з цих перешкод вплине на здатність банків отримувати прибуток і управляти витратами (як процентними, так і операційними витратами).

Вищі процентні ставки стали благом для банківської галузі. У 2022 році чистий процентний дохід значно зріс у багатьох юрисдикціях: американські та канадські банки зросли на 18% порівняно з попереднім роком, за ними йдуть їхні європейські банки на 11%.

Однак високі ставки продовжуватимуть збільшувати витрати на фінансування та скорочувати маржу. Швидкість і крутість поточних циклів ставок різко підвищили вартість процентних депозитів для банків США. Але ці витрати зросли більш різко для регіональних і середніх банків. Наприклад, вартість депозитів для найбільших банків становила 2,2% у другому кварталі 2023 року порівняно з 2,5% для менших банків. Подібна картина спостерігається в інших країнах, які зазнали підвищення ставок.

У майбутньому світовій банківській індустрії може бути важко знизити високі витрати на депозити (і нижчі бета-версії депозитів), навіть якщо процентні ставки падають. Очікування клієнтів щодо вищих ставок у поєднанні з посиленням ринкової конкуренції змусять багато банків пропонувати вищі

ставки за депозитами, щоб утримати клієнтів і підвищити ліквідність. Однак ситуація буде відрізнятися залежно від регіону. Наприклад, європейські банки можуть швидше знизити витрати на депозити. Європейська банківська галузь не стикалася з такою сильною конкуренцією з боку фондів грошового ринку, на відміну від Сполучених Штатів. Під час банківської кризи в березні 2023 року приплив у фонди грошового ринку Європи склав 19,3 мільярда доларів США, що є меншим у порівнянні з 367 мільярдами доларів США у фонди грошового ринку США.

Подібним чином азіатські банки, наприклад, в Індії, можуть підтримувати вищі ставки на хвилі більшого економічного зростання. Фактично очікується, що банки в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні (АРАС) випереджатимуть світові аналоги в отриманні більшого чистого процентного доходу.

Міжнародна економічна інтеграція [16]:

У квітневому огляді світової економіки 2023 року було виявлено, що багатосторонні зусилля щодо збереження глобальної інтеграції є найкращим способом мінімізації великих і широко поширених економічних витрат від фрагментації прямих іноземних інвестицій, які оцінюються приблизно в 2 відсотки світового ВВП у довгостроковій перспективі. Коли багатосторонні дії неможливі, важливо пом'якшити побічні ефекти односторонньої політики. У більш фрагментованому світі деякі країни могли б зменшити свою вразливість, сприяючи розвитку приватного сектору, тоді як інші могли б скористатися перенаправленням інвестиційних потоків для залучення нових прямих іноземних інвестицій шляхом проведення структурних реформ та вдосконалення інфраструктури.

У звіті про глобальну фінансову стабільність за квітень 2023 року підкреслюється, що політики повинні виділяти ресурси для оцінки, управління та пом'якшення ризиків фінансової стабільності, пов'язаних із зростанням геополітичної напруженості. Щоб пом'якшити зростаючі геополітичні ризики, фінансовим установам потрібні відповідні запаси капіталу та ліквідності, а

глобальна мережа фінансової безпеки має бути міцною та адекватною. Враховуючи значні ризики для глобальної макрофінансової стабільності, слід посилити багатосторонні зусилля для зменшення геополітичної напруженості та запобігання економічної та фінансової фрагментації.

Хоча революція в цифрових технологіях і телекомунікаціях мала величезний вплив на фінансові послуги та платежі за останні три десятиліття, прогрес у сфері транскордонних платежів був повільнішим.

Координація та сумісність нових цифрових валют центрального банку та інших цифрових платформ може допомогти запобігти фрагментації платіжних систем і підтримати більшу ефективність платежів і фінансову доступність. Глобально скоординоване регулювання цифрових послуг і розробка глобальних стандартів можуть допомогти мінімізувати ризики від нових цифрових технологій.

Зокрема, політики повинні розглянути багатогранну стратегію для збереження ефективності заходів з управління потоком капіталу проти викликів, пов'язаних з криптоактивами. Це означає, що криптоактиви підпадають під дію законів і нормативних актів щодо управління потоками капіталу, контролюються за допомогою міжнародних домовленостей про співпрацю та підлягають технологічному моніторингу ризиків. [32]

У березні минулого року індекс цін ФАО досяг найвищого рівня з моменту його створення в 1990 році.

Економічні наслідки часто пом'якшуються експансивною фіскальною політикою та державними програмами в країнах, які можуть собі це дозволити. Країни з розвинутою економікою продовжують впроваджувати заходи, багато з яких були широкими в підході – від обмежень на рахунки за електроенергію, знижок на пальне та субсидування. Квитки на громадський транспорт для споживачів, контроль за експортом продуктів харчування, податкові пільги, посилена державна допомога та підтримка постраждалих компаній. Результуючий тиск на фіскальні баланси може загострити занепокоєння щодо

стійкості боргу, залишаючи країни з ринковою економікою та країни, що розвиваються, маючи набагато менше фіскального простору для захисту свого населення в майбутньому. [32]

Управління інфляцією є проблемою для всього світу. «Швидку та/або стійку інфляцію» також було виділено як п'ять основних ризиків протягом наступних двох років у 89 країнах, опитаних у EOS, що є значним зростанням порівняно з 2021 роком. Він був визнаний головною загрозою в ряді країн G20, включаючи Бразилію, Південну Корею та Мексику, хоча інфляційний тиск вплинув як на розвинені економіки, так і на країни, що розвиваються. Рівень інфляції перевищив 80% в Аргентині та Туреччині, тоді як у Зімбабве, Боліваріанській Республіці Венесуела, Лівані, Сирійській Арабській Республіці та Судані спостерігалася тризначна інфляція. Інфляція в Сполучених Штатах Америки сягнула максимуму понад 9% у червні минулого року та досягла рекордних значень у Сполученому Королівстві Великої Британії та євросоні в жовтні минулого року на рівні 11,1% і 10,7% відповідно, що призвело до підвищення процентних ставок і спричинило більше біль для економік, що розвиваються.

Складність інфляційної динаміки створює складне політичне середовище як для державного сектору, так і для центральних банків, враховуючи поєднання чинників з боку попиту та пропозиції, включаючи тривалу війну в Україні та пов'язану з нею кризу енергопостачання, можливість ескалації санкцій та триваючі вузькі місця через затяжну пандемію або нові джерела контролю з боку пропозиції.

Незважаючи на те, що спочатку вони були спричинені напруженістю між Сполученими Штатами Америки та Китаєм, багато політик мають екстратериторіальний характер або були подібним чином прийняті на інших ринках, що поширюється на широкий спектр галузей. Наприклад, Швейцарія вперше розглядає можливість запровадження загального міжгалузевого режиму перевірки прямих іноземних інвестицій. Розширення державної допомоги для

підтримки самозабезпечення «стратегічно важливими продуктами», включаючи пом'якшення клімату та адаптацію, також посилило конкуренцію в глобальних блоках. ЄС уже висловив занепокоєння з приводу Закону США про зниження інфляції, який передбачає значні податкові пільги та субсидії для місцевих зелених технологій.

Економічні важелі також використовуються для активного стримування зростання конкурентів. Це включає виключення іноземних компаній із лістингу, широке використання правила про прямі іноземні продукти та контроль за експортом ключових технологій та інтелектуальної власності, а також широкі обмеження для громадян та організацій, які працюють із зазначеними іноземними компаніями. Сполучені Штати Америки також розглядають запровадження режиму перевірки зовнішніх інвестицій. [38]

Разом ці тенденції до геоекономічної війни ризикують створити широкомасштабні наслідки. Більш широке використання економічних важелів для досягнення геополітичних цілей загрожує порочним циклом недовіри, що зростає. Фінансові та технологічні наслідки можуть підкреслити подальшу вразливість, що змусить держави активно згортати інші взаємозалежності в ім'я національної безпеки та стійкості протягом наступних двох років. Це може призвести до результатів, протилежних досягненню наміченої мети, сповільнюючи стійкість і зростання продуктивності та ознаменуючи кінець економічної ери, що характеризується здешевленням і глобалізацією капіталу, робочої сили, товарів. [38]

Це, ймовірно, продовжить послаблювати існуючі альянси, оскільки країни повертатимуться всередину, а посилене державне втручання сприйматиметься як стимулювання «гонки до дна». Подальший тиск чинитиметься на механізми багатостороннього управління, які діють як засоби пом'якшення цих ризиків, потенційно віддзеркалюючи політизацію Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) під час пандемії COVID-19 і майже паралізований торговельний контроль за більш спірними питаннями з боку

світової торгівлі. Організація (СОТ) в останні роки. Вона також, ймовірно, закріпить важливість ширших геополітичних сфер впливу на «залежних» ринках, де глобальні держави активно здійснюють торгівлю, борги та технологічну владу.

2.2. Зміни у міжнародних торгівельних відносинах під впливом війни, розв'язаної росією проти України

На ландшафт глобальної торгівлі та інвестицій суттєво впливають регіональні конфлікти, а такі регіони, як Близький Схід і Східна Європа, часто є епіцентром геополітичної напруги. Ці конфлікти не лише мають руйнівні людські та соціальні втрати, але й мають глибокі економічні наслідки, впливаючи на глобальні ланцюги поставок, ціни на товари та моделі інвестицій. У цьому аналізі розглядаються економічні наслідки регіональних конфліктів та їхній ширший вплив на світову економіку. [38]

Близький Схід, регіон із багатими запасами нафти, був затьмарений тривалими конфліктами та політичною нестабільністю. Ця напруженість має далекосяжні наслідки для світової економіки, насамперед через нестабільність цін на нафту. Наприклад, конфлікти в Іраку, Лівії та Ємені, зокрема, призвели до значних перебоїв у видобутку та постачанні нафти, що спричинило коливання світових цін на нафту. Така нестабільність впливає не лише на енергетичний сектор, але також має каскадний вплив на галузі, що залежать від нафти, зокрема виробництво та транспорт, що зрештою впливає на рівень інфляції та економічне зростання в усьому світі.

Східна Європа, зокрема триваючий конфлікт в Україні, є ще одним яскравим прикладом того, як регіональні заворушення можуть вплинути на

світову торгівлю та інвестиції. Конфлікт не тільки призвів до трагічних втрат і переміщення, але й порушив глобальні ланцюжки поставок. Україна та регіон загалом є значними виробниками сільськогосподарської продукції, металів та інших товарів. Конфлікт вплинув на доступність і ціни на ці товари на світовому ринку, сприяючи інфляції та дефіциту пропозиції.

Крім того, санкції, запроваджені проти Росії у відповідь на її дії в Україні ще більше ускладнили світові торгові відносини. Хоча ці санкції спрямовані на покарання Росії, вони також мають ширші наслідки для глобальних ринків, впливаючи на сектори від енергетики до фінансів і ускладнюючи торговельні відносини між Росією та західними країнами.

Економічний вплив регіональних конфліктів виходить за рамки миттєвих перебоїв у постачанні товарів або змін у структурах торгівлі. Інвестиційні потоки в регіони, які постраждали від конфлікту, часто зменшуються, оскільки інвестори прагнуть мінімізувати ризик, що призводить до зниження економічного зростання та перспектив розвитку цих територій. Крім того, невизначеність, породжена триваючими конфліктами, може послабити глобальну економічну впевненість, впливаючи на інвестиційні рішення та економічне зростання навіть у регіонах, далеких від конфліктів.

Конфлікти також напружують глобальні ланцюжки поставок, оскільки підприємства намагаються знайти альтернативних постачальників або маршрути, щоб уникнути постраждалих районів. Це може призвести до збільшення операційних витрат і затримок, що вплине на бізнес у всьому світі. У довгостроковій перспективі тривалі конфлікти можуть призвести до змін у глобальних ланцюгах постачання, оскільки компанії прагнуть зменшити свою схильність до геополітичних ризиків шляхом диверсифікації джерел постачання або переміщення виробництва. [36]

Регіональні конфлікти мають глибокий вплив на світову торгівлю та інвестиції, від порушення ланцюжків поставок і коливання цін на товари до впливу на глобальну економічну впевненість та моделі інвестицій.

Взаємопов'язаний характер глобальної економіки означає, що навіть конфлікти у віддалених регіонах можуть мати масштабні наслідки, підкреслюючи важливість стабільності та миру для сталого економічного зростання та розвитку. Подолання цих викликів потребує тонкого розуміння геополітичного ландшафту та стратегічного планування для пом'якшення економічних ризиків, пов'язаних із регіональними конфліктами.

У динамічному ландшафті глобальної торгівлі мінливі альянси та нові торгові угоди змінюють моделі міжнародної торгівлі. Такі ініціативи, як Всеохоплююча та прогресивна угода про транстихоокеанське партнерство (СРТРР) і Африканська континентальна зона вільної торгівлі (AfCFTA), створюють нові торгові блоки, сигналізуючи про трансформацію в тому, як країни взаємодіють одна з одною економічно. Ці події відображають стратегічну перебудову та адаптацію до мінливого геополітичного середовища, що має значні наслідки для динаміки світової торгівлі.

СРТРР, який розвинувся з Транстихоокеанського партнерства (ТРР) після виходу Сполучених Штатів, є знаковою торговою угодою між кількома країнами Тихоокеанського регіону, включаючи Японію, Канаду, Австралію та Мексику, серед інших. Він спрямований на поглиблення економічних зв'язків між цими країнами, зниження тарифів і сприяння торгівлі для стимулювання зростання. Угода також стосується таких комплексних питань, як трудові стандарти, захист навколишнього середовища та права інтелектуальної власності, встановлюючи новий стандарт для глобальних торгових угод. [34]

Значення СРТРР полягає не лише в його економічному впливі, але й у його стратегічних наслідках. Він являє собою спробу країн-членів урівноважити зростаючий економічний вплив Китаю в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні та виступити за систему торгівлі, засновану на правилах. Створюючи великий блок вільної торгівлі, який представляє значну частину світового ВВП, СРТРР змінює торговельні потоки та моделі інвестицій, заохочуючи підприємства

перебудувати свої стратегії, щоб скористатися новими можливостями на ринках-членах.

AfCFTA знаменує важливу віху в африканській економічній інтеграції, спрямовану на створення єдиного ринку товарів і послуг у 54 країнах, що робить її найбільшою зоною вільної торгівлі у світі за кількістю країн-учасниць. Угода має на меті стимулювати внутрішньоафриканську торгівлю шляхом скасування мит на більшість товарів, полегшення руху капіталу та людей і прокладання шляху до континентального митного союзу.

Війна в Україні ще раз оголює ризики, пов'язані з взаємопов'язаним характером світової торгівлі. Залежність від іноземних виробників сировини може призвести до зриву виробництва, коли країни-виробники переживають негативний шок, наприклад війну, яка призводить до економічних санкцій.

Підвищення геополітичного ризику збільшує різницю в страхових преміях на одиницю, роблячи графік виплат крутішим (це означає, що фірмам, які більш схильні до ризику, доведеться платити більше за страхування). Оскільки старе місце раптово стає більш ризикованим, переїзд на нове місце з низьким рівнем ризику стає більш привабливим. Інші чинники, такі як різниця в одиниці вартості між місцями та витрати на переїзд, не впливають на шок.

Війна змінить глобальні ланцюжки створення вартості, особливо для компаній, які сильно залежать від країн, де зросли геополітичні ризики, але це не означає закінчення глобалізації. Вищий геополітичний ризик підвищує страхову премію, яку фірми мають сплатити, щоб покрити ризик майбутніх збоїв у виробництві через економічні санкції чи конфлікт. Для фірми ризик зриву зростає разом із її залежністю від імпорту з країни ризику, тому більш схильні до ризику фірми з більшою ймовірністю покинуть її. Але кілька факторів створюють інерцію, яка свідчить про те, що перебудова деяких глобальних ланцюжків створення вартості не означає раптової деглобалізації. Різниця у витратах між країнами не залежить від геополітичного ризику. Це робить перехід до країн із високими витратами малоімовірним. Переміщення виробництва також є

дорогим через неперенесені витрати на будівництво нової інфраструктури та витрати на пошук встановлення нових відносин в іншій країні. [33]

Зміна глобальних ланцюжків вартості, спричинена війною, по-різному вплине на різні сектори та продукти. Сектори з вищими постійними витратами та складними проміжними продуктами мають меншу ймовірність переміщення у відповідь на вищі геополітичні ризики – якщо не втручається політика. Компанії в такій галузі, як автомобілебудування, яка вимагає значних початкових інвестицій в інфраструктуру, а також фірми, які покладаються на складні проміжні продукти, які покладаються на інвестиції, пов'язані з конкретними відносинами, стикаються з вищими витратами на переміщення виробництва і, таким чином, мають меншу ймовірність залишити країну за наявності високий геополітичний ризик.

Світова економіка постраждає від переформатування глобальних ланцюгів доданої вартості, викликаного вищими геополітичними ризиками, але одні країни виграють, а інші програють. Оскільки фірми пристосовують свою структуру виробництва та торгівлі до нового середовища в гонитві за економічною ефективністю, вони можуть шукати нових постачальників у країнах, що розвиваються, які мають приховану порівняльну перевагу та менші геополітичні ризики. У той час як економіки з високим ризиком і світова економіка в цілому перебувають у гіршому стані в більш невизначеному світі, нові постачальники виграють від збільшення можливостей для інвестицій і торгівлі. У цьому контексті справжній ризик походить від заходів, які спрямовані на рещоринг, неаршоринг або фрагментацію торгової системи. Швидше, державна політика має бути зосереджена на розрядці напруженості та зміцненні глобальних ланцюжків створення вартості від майбутніх збоїв.

У ландшафті взаємопов'язаної глобальної торгівлі ланцюги поставок є життєво важливими артеріями, які забезпечують потік товарів і послуг через кордони. Однак привид конфлікту та війни кидає глибоку тінь на ці заплутані мережі, руйнуючи саму основу глобальної торгівлі та економічної стабільності.

Останнім часом геополітична напруженість і збройні конфлікти відбиваються на ланцюгах постачання, підкреслюючи вразливість цих систем до зовнішніх збоїв. Війни, чи то регіональні конфлікти, чи ширша геополітична напруженість, мають потенціал розв'язати каскад викликів, які охоплюють галузі та економіки по всьому світу. [11, с. 89]

Збої, спричинені війною, спричиняють фінансовий тиск на підприємства, оскільки вони борються зі збільшенням операційних витрат, страхових премій і потреби в альтернативних джерелах чи виробничих рішеннях. Невизначеність і непередбачуваність, що виникають через конфлікти, перешкоджають довгостроковому плануванню, інвестиціям і стратегіям розширення бізнесу, впливаючи на довіру інвесторів і стабільність ринку.

У відповідь на ці виклики організації все більше зосереджуються на створенні стійкості в своїх ланцюгах поставок. Диверсифікація постачальників, встановлення надлишкових логістичних маршрутів і сприяння гнучкості у відповідь на динамічні геополітичні сценарії – це стратегії, прийняті для пом'якшення впливу конфліктів на ланцюги поставок.

Підсумовуючи, перетин війни та ланцюгів постачання підкреслює необхідність проактивних заходів для зміцнення стійкості глобальних мереж постачання. Заохочуючи гнучкість, етичну відповідальність і стратегічне планування, підприємства можуть переміщатися крізь бурхливі води конфлікту та спрямовувати свої ланцюги поставок на більшу стійкість і сталість.

Введення зброї в економічну політику між глобально інтегрованими державами висвітлює вразливість, спричинену торговою, фінансовою та технологічною взаємозалежністю – як для державного, так і для приватного секторів. Конфлікт в Україні спричинив запровадження санкцій, націоналізацію ключових гравців і державне присвоєння активів, як-от захоплення Німеччиною часток російських енергетичних компаній у місцевих нафтопереробних заводах минулого року. Також зросли репутаційні та юридичні ризики для операцій транснаціональних компаній на певних ринках: компанії, що займаються

виробництвом споживчих товарів, зіткнулися з бойкотом після того, як продовжували забезпечувати росію товарами першої необхідності, а європейську енергетичну компанію звинуватили у «співучасті у військових злочинах» через зв'язки з російським газовим родовищем.

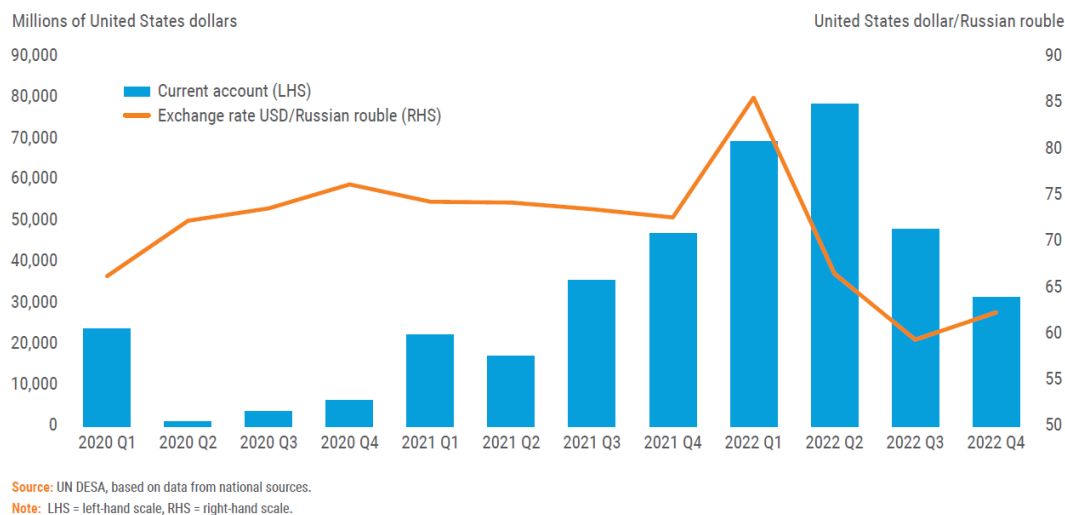

Рис. 2.7 Поширений вплив конфлікту на СНД і Східну Європу через торгівлю, інвестиції та грошові перекази

Джерело: [39]

Більшість країн Східної Європи, розташованих поблизу зони конфлікту, залишалися стійкими в першій половині 2022 року. Але різке зростання інфляції та різке посилення монетарної політики разом із високими цінами на енергоносії призвели до помітного уповільнення економічної активності до кінця року. У 2023 році ці економіки, які є втричі більш енергоємними, ніж більшість економік Західної Європи, ймовірно, побачать зростання ВВП у діапазоні лише 1-2 відсотків. [22, с. 41]

2.3. Міжнародні фінансово-кредитні відносини як об'єкт впливу воєнних дій росії проти України

Протягом 2022 і 2023 років фінансові ринки зазнали кількох порушень фінансової стабільності. Ці події підкреслили вразливість банківського ринку та ринків деривативів. Хоча кожне збурення було окремим, вони були пов'язані кількома факторами, включаючи зростання інфляції, вищі процентні ставки, а також війн та конфліктів.

Найпомітнішою з банківських криз було банкрутство Silicon Valley Bank (SVB) (загальні активи 212 мільярдів доларів). Федеральна корпорація страхування вкладів (FDIC) оголосила, що в п'ятницю, 10 березня 2023 року, поглине банк SVB. FDIC – це агентство зі страхування вкладів США, місія якого полягає в тому, щоб гарантувати безпеку депозитів, і тому створила перехідний банк як перший крок. 12 березня 2023 року FDIC, Федеральна резервна система та Міністерство фінансів США (президент США) вирішили застосувати виняток системного ризику для захисту всіх депозитів у SVB та Signature Bank (загальні активи 111 мільярдів доларів США). Це дозволило їм винятково розширити основний принцип гарантування вкладів лише до 250 000 доларів США. ФРС також дозволила оцінювати певні безризикові активи за номіналом, якщо вони використовуються як забезпечення фінансування. [21, с. 48].

У США попередній великий банківський крах стався в 2008 році, коли влада прийняла санацію Washington Mutual Bank. Щороку в банківській системі США виникають проблемні банки. Протягом останніх п'яти років щорічно до FDIC надходило від 40 до 60 проблемних випадків. Кількість проблемних банків зменшилася після фінансової кризи 2008 року. З 2008 року не було жодної проблеми такого розміру, як SVB. Отже, крах SVB був рідкісною подією.

У Швейцарії *Credit Suisse* (загальні активи 531 мільярд швейцарських франків) зіткнулася з серйозними проблемами в середині березня 2023 року. Рішення було знайдено за допомогою пакета пропозицій UBS, рішень уряду та

фінансування центрального банку. Цінні папери АТ1 були списані як частина рішення.

Через два роки після вторгнення Росії в Україну з'явилися явні ознаки того, що світова економіка дробиться на два окремі блоки і що правила багатосторонньої торгівлі, які лежали в основі комерції протягом майже 30 років, опинилися під загрозою.

Очікується, що війна обмежить прямі іноземні інвестиції в сусідні країни та в енергетичному секторі. Вірменія, Молдова та Киргизька Республіка, де понад 20 відсотків прямих іноземних інвестицій припадає на з Росії - можуть постраждати від скорочення притоку ПІІ та скорочення їхнього наявного запасу, збільшення відтоку капіталу, а також відтоку капіталу та втрат від їхніх зовнішніх ПІІ в Росії. Європейські країни, включаючи Фінляндію, Німеччину та Норвегію, мають великі інвестиції в російський енергетичний сектор, і Європа є дуже залежна від російських нафти та газу. Прямий вплив війни на глобальні ПІІ, швидше за все, буде приглушеним, оскільки Росія та Україна відіграють обмежену роль у глобальних мережах ПІІ відіграють обмежену роль у глобальних мережах ПІІ. Непрямі без ризикові наслідки можуть виявитися більш глибокими та далекосяжними, оскільки підвищена невизначеність та геополітичні ризики знижують довіру інвесторів.

Ризики для фінансової стабільності зросли на кількох фронтах, хоча на сьогоднішній день не відбулося жодної глобальної системної події, яка б вплинула на фінансові установи чи ринки. Раптова переоцінка ризиків, спричинена інтенсифікацією війни та пов'язаною з нею ескалацією санкцій, може виявити та взаємодіяти з низкою вразливостей, накопичених під час пандемії, що призведе до різкого падіння цін на активи. [1, 4, 5]

Після зростання на початку року через занепокоєння щодо перспектив інфляції номінальна дохідність облігацій країн з розвиненою економікою продовжила зростати після вторгнення на тлі підвищеної волатильності ставок.

Інфляційна беззбитковість (ринковий показник майбутньої інфляції) значно зросла на тлі різкого підвищення цін на сировинні товари. [7]

Багато країн зазнають серйозних економічних наслідків внаслідок російського вторгнення в Україну, оскільки Україна та росія є основними експортерами сільськогосподарської продукції та викопного палива, і перебої в постачанні цих товарів та пов'язані з ними стрибки цін вже відчуються в усьому світі. [19]

Оскільки Чорноморський регіон є великим експортером добрив, дефіцит і зростання цін можуть призвести до зниження врожайності в багатьох регіонах. Це, в свою чергу, може призвести до того, що ціни на продукти харчування досягнуть нових максимумів. [22]

Російське вторгнення викликало безпрецедентну реакцію Сполучених Штатів, Європейського Союзу та інших країн з високим рівнем доходу у вигляді санкцій. Вони варіюються від санкцій, спрямованих проти російських фізичних і юридичних осіб, до заборон на імпорт російських енергоносіїв і обмежень на експорт окремих видів електроніки до росії, наприклад, напівпровідників. Країни, які мають високу залежність від туристів з росії та України, такі як Грузія, Молдова, Мальдіви, Індія, Китай тощо, побачать значне скорочення експорту туристичних послуг та послуг розміщення [21]. Негативний вплив конфлікту також буде помітний в інших сферах світової економіки через збільшення транспортних витрат або втрату грошових переказів у країнах, які сильно залежать від припливу з росії, таких як Таджикистан і Киргизька Республіка.

Війна вже вплинула на фінансових посередників, нефінансові компанії та ринки, які прямо чи опосередковано пов'язані з росією та Україною. Європа зазнає більшого ризику, ніж інші регіони, через свою близькість, залежність від Росії в енергетичних потребах, а отже, значну залежність деяких банків та інших фінансових установ від російських фінансових активів і ринків. Прямі ризики банків, пов'язані з Росією, відносно невеликі, за винятком деяких несистемних

європейських банків. Непрямі ризики банків важче виявити та оцінити, оскільки вони менш відомі (особливо ступінь взаємопов'язаності), оскільки їх важко оцінити кількісно за відсутності детального та послідовного розкриття інформації за країнами або за конкретними видами діяльності. Небезпека полягає в тому, що непрямі ризики можуть виявитися значущими і здивувати інвесторів, коли вони будуть розкриті, що призведе до різкого зростання ризику контрагента та премії за ризик. Іноземні небанківські фінансові посередники (НФП) мають значні інвестиції в російські активи, причому значна частина ризиків припадає на американські та європейські інвестиції. [5, с. 236]

Спеціалізовані фонди ринків, що розвиваються, дотримуються обережної позиції щодо своїх ризиків, пов'язаних з російським боргом, з моменту окупації Криму в 2014 році, скоротивши свою частку російського боргу з майже 10 відсотків до 2014 року до трохи більше 4 відсотків у 2022 році. Фонди, орієнтовані на світові індекси, мали набагато менші ризики, пов'язані з росією: у 2022 році в російський борг було інвестовано в середньому 0,2% їхніх активів.

Жорсткіші зовнішні фінансові умови на тлі нормалізації монетарної політики США та посилення геополітичної невизначеності, ймовірно, збільшать ризики для портфельних потоків.

Рис. 2.8 Дохідність валют ринків, що розвиваються у 2022 році

Джерело: [33]

Експерти МВФ зазначають, що санкції проти росії матимуть драматичний довгостроковий вплив на ціни, починаючи з енергоносіїв, а потім поширюючись на всю економіку. На їхню думку, Литва, Латвія та Естонія залишаються більш вразливими, ніж багато інших європейських країн.

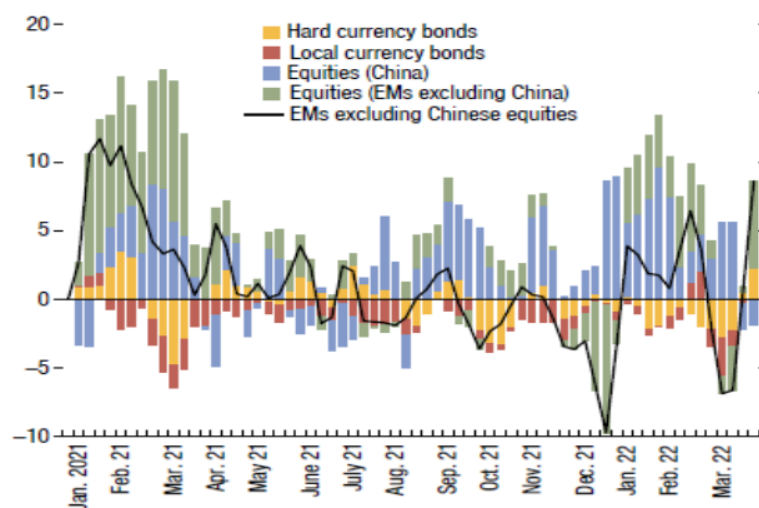

Рис. 2.9 Потоки коштів на ринки, що розвиваються у 2022 році

Джерело: [32]

З лютого 2022 року ЦБ РФ вживає заходів щодо збереження фінансової та валютної стабільності. Він різко підвищив свою облікову ставку та запровадив контроль над капіталом. Це запобігло відтоку ліквідності з банківської системи. Сильне підвищення курсу російської валюти з другого кварталу пояснюється великим профіцитом поточного рахунку, спричинені високими цінами на енергоносії, придушенням імпорту, контролем над капіталом, конвертацією європейських газових платежів у рублі та вимогою до експортерів продавати іноземну валюту, сприяли стабілізації інфляції, запобіганню різкого падіння наявних доходів і підтриманню споживчого попиту. Ці зміни дозволили скасувати початкову жорсткість монетарної політики та відновити корпоративне та роздрібне кредитування. Збільшення військових витрат також сприяло статистичному збільшенню російського ВВП. [41]

Економічні санкції, запроваджені в США, Європі та інших країнах, свідчать про значне скорочення економіки росії. Зростання доходів від енергоносіїв навряд чи зможе протидіяти економічним наслідкам глобального виходу з росії.

Товароємність під час російсько-української війни становила 23,65%, що подібно до двох інших криз. Однак цей сукупний результат маскує неоднорідність між товарними сегментами. Зокрема, інтенсивність кризи під час російсько-української війни була найбільшою для недорогоцінних матеріалів (38,26%) і найменшою для дорогоцінних металів (18,36%). Серед сільськогосподарських товарів, із значенням інтенсивності 48,87%, найбільше постраждала пшениця. Високе значення інтенсивності кризи для пшениці можна частково пояснити невизначеністю щодо того, що Україна та росія, як серед найбільших експортерів світу, зможуть задовольнити світовий попит. Найбільше постраждав нікель із значенням інтенсивності 116,65%. Це значною мірою пояснюється санкціями проти росії, трійки найбільших експортерів нікелю, у поєднанні зі зростанням попиту, пов'язаного з його використанням в електромобілях. [42]

Таблиця 2.1

Аналіз стійкості

	Коефіцієнт нахилу (γ)			Пороговий коефіцієнт (ψ)		
	GFC	COVID 19	Війна	GFC	COVID 19	Війна
Фондові ринки						
G7	2.23	6.14	7.78	2.68	2.01	1.95
Європа	0.61	9.26	1.55	2.12	2.51	1.67
RoW	0.99	5.28	1.62	3.16	2.54	1.95
Товари						
Енергія	3.29	22.90	13.81	3.33	2.84	0.24
Дорогоцінні метали	8.18	7.29	2.59	2.33	2.60	1.69
Сільське господарство	0.52	2.08	3.22	2.45	1.57	2.35
Недорогоцінні метали	2.16	0.42	74.25	1.83	2.67	3.22

	Коефіцієнт нахилу (γ)			Пороговий коефіцієнт (ψ)		
	GFC	COVID 19	Війна	GFC	COVID 19	Війна
Все	1.17	2.10	3.37	2.53	2.63	1.95

Джерело: [36]

Порівняно з GFC або кризою Covid-19, нижнє значення порогового коефіцієнта під час російсько-української війни вказує на більш ранню реакцію світових фондових ринків (див. панель А) і товарів (див. панель В) на подію.

Коефіцієнт нахилу є найвищим для фондових ринків G7 під час російсько-української війни (7,78), що свідчить про різку зміну режиму, більш виражену, ніж Covid-19 (6,14) або GFC (2,23). Той факт, що європейські фондові ринки більш плавно реагують на російсько-українську війну порівняно з Covid-19 (1,55 проти 9,26), ще більше підтверджує наш головний висновок про те, що інвестори можуть неправильно оцінювати серйозність і тривалість події.

Російсько-українська війна призвела до великої волатильності на світових ринках. Ми аналізуємо нестабільність реакції європейських і світових фондових ринків і репрезентативної вибірки товарів на воєнну кризу та порівнюємо її з недавньою пандемією Covid-19 і глобальною фінансовою кризою 2008 року.

Висновки до розділу 2

Особливості сучасного розвитку міжнародних економічних відносин у контексті війни Росії проти України включають ряд важливих аспектів:

1. Санкції та обмеження: Війна між Росією та Україною спричинила введення санкцій та інших обмежень з боку багатьох країн. Це може вплинути на міжнародну торгівлю, інвестиції та фінансові потоки.

2. Енергетична безпека: Конфлікт між Росією та Україною також має велике значення для енергетичної безпеки Європи, оскільки обидві країни важливі постачальники енергоносіїв. Це може призвести до нестабільності на ринках енергоресурсів та змін в енергетичних стратегіях країн.

3. Геополітичні наслідки: Війна між росією та Україною має глибокі геополітичні наслідки, які можуть вплинути на розподіл сфер впливу, альянси та міжнародні відносини в цілому.

4. Гуманітарні наслідки: Конфлікт також призводить до гуманітарних криз, внутрішньо переміщених осіб та порушень прав людини, що може мати важливі економічні наслідки для обох країн.

Узагальнюючи, війна Росії проти України відображається на сучасному розвитку міжнародних економічних відносин через введення санкцій, вплив на енергетичну безпеку, геополітичні наслідки та гуманітарні кризи. Цей конфлікт показує, як воєнні дії можуть мати серйозний вплив на економіку та стабільність у регіоні та світі.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЧИННИКІВ ВІЙНИ НА ЗОВНІШНЮ ТОРГІВЛЮ УКРАЇНИ ЗА ДОПОМОГОЮ ЕКОНОМЕТРИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

3.1. Обґрунтування вибору напрямку дослідження

В умовах війни, розв'язаної росією проти України, зовнішньоекономічна діяльність України зазнала суттєвих трансформацій. Особливо помітно це на показниках експорту та імпорту, які є основними індикаторами міжнародних економічних відносин. Саме тому було обрано мету — провести економетричне моделювання експорту України як функції впливових економічних факторів: валютного курсу, обсягу ВВП, індексу геополітичного ризику та загального індексу світової торгівлі.

Зовнішньоекономічна діяльність України завжди була тісно пов'язана зі станом міжнародного ринку, макроекономічними показниками країни та політичними ризиками. Після початку повномасштабної агресії росії у 2022 році відбулося суттєве скорочення обсягів експорту, змінилася структура імпорту, виникли логістичні обмеження та були впроваджені численні обмеження як з боку України, так і з боку інших держав.

Метою цього розділу є кількісне оцінювання впливу зовнішніх та внутрішніх економічних чинників на обсяг експорту України у 2010–2023 роках та його прогнозу до 2027 року. Для цього побудовано економетричну модель залежності експорту від таких змінних: валютного курсу, ВВП, геополітичного ризику та світової торгівлі.

3.2. Джерела та структура даних

У сучасних умовах економічної діяльності України, які позначені впливом зовнішньоекономічних викликів, валютної нестабільності та зростанням залежності від світових цін на енергоносії, особливого значення набуває кількісний аналіз факторів, що формують обсяг експорту та імпорту продукції. Зважаючи на важливу роль даних показників, постає необхідність у створенні дієвого інструменту, що дозволив би не лише якісно, а й кількісно оцінити вплив ключових економічних змінних на її результати. Саме з цією метою в межах дослідження було побудовано багатofакторну економетричну модель, яка на основі реальних статистичних даних дозволяє обґрунтовано проаналізувати силу та напрям впливу найбільш значущих макроекономічних детермінант на обсяг експорту та імпорту продукції України як держави.

Алгоритм побудови моделі передбачав послідовне, структуроване дослідження. Було сформовано набір із 6 потенційних пояснюючих змінних, які, згідно з економічною логікою, могли б мати суттєвий вплив на обсяги експорту.

Серед них розглядалися: обсяг експорту та імпорту у мільярдах доларів США, Валовий внутрішній продукт України, індекс міжнародної торгівлі, середній обмінний курс гривні до долара США, геополітичний ризик.

У дослідженні були використані статистичні дані за 2010–2023 роки з таких джерел, як World Bank, UN Comtrade, НБУ та МінФіну. Узагальнена таблиця представлена нижче:

Таблиця 3.1

year	export	import	currency_exchange_rate	GDP	geopolitical_risk	trade_index
2010	54,9	58,1	7,94	108,3	21	50,7
2011	70,8	77,9	8,00	131,7	23	53,8
2012	71,7	83,5	8,14	140,9	25	50,9
2013	68,2	80,6	8,20	145,5	28	46,9
2014	77,0	83,4	12,95	156,7	42	49,2
2015	104,5	108,4	21,84	197,9	52	52,8
2016	117,5	132,3	25,55	238,3	55	49,3
2017	143,0	161,9	26,60	298,3	50	47,9
2018	160,9	191,5	27,50	355,9	48	45,2
2019	163,6	194,8	25,85	397,5	46	41,2
2020	163,7	168,2	27,00	419,4	62	39,0
2021	222,5	228,6	27,50	545,9	70	40,7
2022	184,0	271,2	36,57	519,1	85	35,5
2023	186,9	323,7	38,00	653,8	91	28,6

Джерело: розрахунки авторки на основі [49-53]

Роблячи проміжні висновки, можемо сказати, що експорт різко скоротився у 2022 році на фоні повномасштабної війни. Також можемо прослідкувати, що імпорт скоротився порівняно менше — потреба в критичному імпорті залишалась. Очевидним спостереженням і одним із найболючіших факторів стала різка зміна курсу: курс гривні підскочив з 27 до 36 UAH/USD у 2022.

Внутрішній валовий продукт зменшився у 2022 з 200.1 до 160.3 млрд USD. Ну і світова торгівля у цілому також очевидно потрапила під вплив подій в нашій країні, результуючи у значному зниженні внаслідок потрясінь.

3.3. Постановка моделі та метод

Важливо наголосити, що перед побудовою моделі було опрацьовано значний масив наукових джерел, аналітичних звітів, галузевих публікацій та статистичних матеріалів як українських, так і міжнародних експертів. Зокрема, аналізувалися матеріали Національного Банку України, Міністерства Фінансів України, Державної служби статистики України, звіти міжнародних енергетичних агенцій, публікації науковців щодо впливу макроекономічних факторів на виробництво та збут промислової продукції.

Отримані теоретичні знання дозволили побудувати концептуально виважену модель, яка базується на класичній лінійній регресії, оцінюваній методом найменших квадратів (OLS). При цьому були дотримані всі ключові припущення моделі: лінійність залежності, нормальність розподілу залишків, гомоскедастичність, відсутність автокореляції та мультиколінеарності. Для оцінки надійності результатів були застосовані відповідні статистичні тести: тест Фішера, тест Стьюдента, RESET-тест, Wald-тест, тест Голдфельда-Квандта, тест Бройша-Годфрі, аналіз еластичностей та довірчих інтервалів. Такий підхід дозволяє з високим рівнем достовірності зробити висновки щодо впливу обраних факторів на обсяг реалізації хімічної продукції в Україні та може бути використаний як інструмент для прогнозування та прийняття управлінських рішень у сфері державної промислової політики.

Для оцінки залежності експорту від економічних чинників використано багатофакторну лінійну регресійну модель:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 \cdot X_1 + \beta_2 \cdot X_2 + \beta_3 \cdot X_3 + \beta_4 \cdot X_4 + \varepsilon$$

де:

- Y — обсяг експорту України (млрд USD);
- X_1 — курс гривні до долара США (UAH/USD);
- X_2 — ВВП України (млрд USD);

- X3 — індекс геополітичного ризику (умовна шкала);
- X4 — глобальний індекс торгівлі (OECD);
- ε — випадкова похибка.

3.4. Результати моделювання

```
lm(formula = export ~ import + currency_exchange_rate + GDP +
    geopolitical_risk + trade_index, data = df)

Residuals:
    Min       1Q   Median       3Q      Max
-14.932  -5.993   1.326   5.505  11.087

Coefficients:
                Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
(Intercept)    -163.20679    66.24110  -2.464 0.039085 *
import          -0.41861     0.20213  -2.071 0.072116 .
currency_exchange_rate  2.44377     0.98945   2.470 0.038721 *
GDP              0.57426     0.08356   6.873 0.000128 ***
geopolitical_risk  -0.80521     0.42367  -1.901 0.093885 .
trade_index      3.68896     1.15129   3.204 0.012533 *
---
Signif. codes:  0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1

Residual standard error: 9.937 on 8 degrees of freedom
Multiple R-squared:  0.9792,    Adjusted R-squared:  0.9662
F-statistic: 75.39 on 5 and 8 DF,  p-value: 1.641e-06
```

Рисунок 3.1. Результати створеної моделі

Джерело: розроблено авторкою

Показники імпорту та геополітичного ризику не є статистично значущими за тестом Стюдента, $p\text{-value} > 0.05$, тому було прийняте рішення їх позбутися.

```
[ ] vif(model)
```

```
import:      34.8871360240642  currency_exchange_rate:      14.4533332245402  GDP:
28.9013546671036  geopolitical_risk:      11.3471222031714  trade_index:
9.15165911846944
```

Рисунок 3.2 vif model

Джерело: розрахунки авторки

За результатами vif тесту, можна пояснити незначущість показників наявною мультиколінеарністю.

Отже, другим етапом стало вирішення побудови моделі без статистично незначущих показників. Результати наведені у наступних рисунках:

```
modell1 = lm(data=df, export ~ GDP + trade_index)
summary(modell1)
```

```
Call:
lm(formula = export ~ GDP + trade_index, data = df)

Residuals:
    Min       1Q   Median       3Q      Max
-23.872  -5.235   2.424   8.386  13.109

Coefficients:
            Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
(Intercept) -245.73010    69.58426  -3.531  0.00470 **
GDP           0.47905     0.04982   9.616 1.09e-06 ***
trade_index   5.01044     1.21977   4.108 0.00174 **
---
Signif. codes:  0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1

Residual standard error: 11.8 on 11 degrees of freedom
Multiple R-squared:  0.9597,    Adjusted R-squared:  0.9524
F-statistic: 131.1 on 2 and 11 DF,  p-value: 2.126e-08
```

Рисунок 3.3. Остаточний варіант моделі

Джерело: розрахунки авторки

В результаті дослідження було отримано модель:

$$\text{export} = -245.73 + 0.48 \cdot \text{GDP} + 5.01 \cdot \text{trade_index}$$

Всі показники є статистично - значущими за тестом Стьюдента, p-value < 0.05, як і сама модель за тестом Фішера p-value < 0.05.

$R^2 = 0,95$, що вказує на високу точність моделі.

Інтерпретація коефіцієнтів:

Константа (Intercept = -245.73): Якщо ВВП та індекс торгівлі дорівнюють нулю, то очікуваний експорт буде на рівні -245.73 млрд дол. США. Хоча це не має практичного змісту (оскільки ВВП і trade_index не можуть бути нульовими), константа є важливою для коректності моделі.

Коефіцієнт при ВВП (0.47905): Показує, що зі збільшенням ВВП на 1 млрд доларів, обсяг експорту в середньому зростає на 0.479 млрд дол. за інших рівних умов. Це свідчить про сильний позитивний зв'язок між економічним зростанням і зовнішньою торгівлею.

Коефіцієнт при індексі торгівлі (5.01): Інтерпретується як вплив індексу відкритості торгівлі. Збільшення індексу на 1 пункт асоціюється з ростом експорту в середньому на 5.01 млрд дол. США, що підтверджує важливість зовнішньоекономічної інтеграції України.

Статистична значущість:

Усі коефіцієнти є статистично значущими:

- GDP: $t = 9.616$, $p\text{-value} \approx 0.000001 \rightarrow$ високий рівень значущості (***)
- trade_index: $t = 4.108$, $p\text{-value} \approx 0.0017 \rightarrow$ також значущий (**)
- Константа теж значуща з $p\text{-value} = 0.0047$.

Це означає, що обидві змінні мають значний вплив на обсяг експорту і не є випадковими.

Оцінка якості моделі:

- $R^2 = 0.9597$, що означає, що 95.97% варіації експорту пояснюється моделлю.
- Adjusted $R^2 = 0.9524$ — враховуючи кількість пояснювальних змінних, модель залишається дуже сильною.
- F-статистика = 131.1, $p\text{-value} \approx 0.000000021 \rightarrow$ модель є статистично значущою в цілому.

Аналіз залишків (residuals):

Розподіл залишків свідчить про помірний рівень похибок (від -23.87 до +13.1). Стандартна похибка залишків: 11.8, що є прийнятним значенням у контексті змін обсягу експорту.

Далі був проведений тест Вальда.

```
waldtest(model, model1)
```

A anova: 2 × 4

	Res.Df	Df	F	Pr(>F)
	<dbl>	<dbl>	<dbl>	<dbl>
1	8	NA	NA	NA
2	11	-3	2.501074	0.1333835

Рисунок 3.4. Тест Вальда

Джерело: розрахунки авторки

Початково було застосовано тест Вальда для перевірки необхідності включення обох незалежних змінних до моделі. Порівняно повну модель з двома пояснювальними змінними з обмеженою (простішою) моделлю. Значення $p\text{-value} = 0.1334$ свідчить про те, що на рівні значущості 5% немає підстав відхиляти нульову гіпотезу, тобто різниця між моделями статистично незначуща. Однак, враховуючи економічну доцільність включення як ВВП, так і індексу торгівлі як стратегічних факторів, обґрунтовано залишити обидві змінні у моделі для збереження її змістовної повноти.

За результатом теста Вальда коротка модель краще описує експорт, оскільки $p\text{-value} > 0.05$.

```

GDP:      7.28873427322384 trade_index:      7.28873427322384
-----
          Test              Statistic      pvalue
-----
Shapiro-Wilk              0.9269      0.2756
Kolmogorov-Smirnov        0.185       0.6583
Cramer-von Mises          1.4524      1e-04
Anderson-Darling          0.3855      0.3424
-----

          studentized Breusch-Pagan test

data:  modell
BP = 4.2567, df = 2, p-value = 0.119

          Durbin-Watson test

data:  modell
DW = 1.0561, p-value = 0.008166
alternative hypothesis: true autocorrelation is greater than 0

```

Рисунок 3.5. Статистичні оцінки.

Джерело: розрахунки авторки.

Після побудови регресійної моделі було проведено низку статистичних тестів, спрямованих на оцінку її специфікації, наявності мультиколінеарності, автокореляції залишків, гетероскедастичності та нормальності розподілу залишків. Ці діагностичні заходи є ключовими для забезпечення валідності висновків, отриманих на основі моделі.

Отже, можемо зробити наступні проміжні висновки: за результатами теста на мультиколінеарність (vif): $Vif < 10$ – мультиколінеарність відсутня.

За результатами тесту на нормальний розподіл залишків (ols_test_normality) можна зробити висновок: залишки розподілені нормально - $p\text{-value} > 0.05$.

За результатами тесту на гетероскедастичність: $Bp\text{test: } p\text{-value} > 0.05$, гетероскедастичність відсутня. За результатами тесту на автокореляцію (dwtest): $p\text{-value} < 0.05$ – автокореляція присутня. Автокореляція насправді є проблемою, тому що дані кожного року залежать від попереднього.

Подальше тестування моделі виявило ознаки мультиколінеарності: значення індексу інфляції дисперсії (VIF) для обох змінних становить понад 7.2.

Це свідчить про сильну кореляцію між змінними GDP та trade_index, що може спричинити нестійкість оцінок. Хоча критичним вважається рівень VIF вище 10, вже значення понад 5 варто розглядати як сигнал про потенційну проблему. У зв'язку з цим, необхідно інтерпретувати оцінки коефіцієнтів обережно, визнаючи, що високий рівень взаємозв'язку між пояснювальними змінними може впливати на їхню індивідуальну статистичну значущість.

Для оцінки нормальності розподілу залишків було застосовано кілька тестів: Shapiro-Wilk, Kolmogorov-Smirnov, Cramer-von Mises та Anderson-Darling. Більшість з них не виявили істотного відхилення від нормального розподілу, що підтверджується р-значеннями, більшими за 0.27. Лише тест Cramer-von Mises дав низьке р-значення ($1e-04$), однак у комплексі з іншими результатами він не є підставою для однозначного відхилення гіпотези нормальності. Отже, можна вважати, що залишки моделі приблизно нормально розподілені, що дозволяє використовувати t- та F-статистики для перевірки гіпотез.

Результати тесту Бреуша-Пагана не виявили статистично значущої гетероскедастичності: значення p-value = 0.119, що більше за традиційні пороги значущості. Таким чином, можна вважати, що дисперсія залишків є сталою, тобто виконується припущення про гомоскедастичність, що є необхідною умовою для ефективності оцінок OLS.

Разом з тим, тест Дарбіна-Вотсона виявив наявність позитивної автокореляції залишків: DW = 1.0561, а p-value = 0.0082. Це вказує на те, що залишки моделі не є незалежними — вони мають серійну залежність, що порушує припущення класичної регресійної моделі. Автокореляція є типовою проблемою для часових рядів, особливо якщо в моделі не враховані лагові компоненти або інші фактори, які могли б пояснити інерційність експорту. У зв'язку з цим, доцільно розглянути розширення моделі шляхом включення динамічних змінних або побудови авторегресійної моделі (наприклад, ARDL або моделей з лагами змінних).

Таблиця 3.2

Прогнозовані моделлю дані експорту та залишки

predicted_export	residuals
60,18048136	-5,2804814
86,92263765	-16,122638
76,79962411	-5,0996241
58,96149144	9,23850856
75,85087536	1,14912464
113,6253558	-9,1253558
115,4424607	2,0575393
137,1708876	5,82911244
151,2360186	9,66398138
151,1227637	12,4772363
150,5910038	13,1089962
219,7086742	2,79132579
180,8158182	3,18418184
210,7719076	-23,871908

Отже, тепер порівняємо отримані за допомогою моделі дані та фактичні на наочному прикладі – графіку.

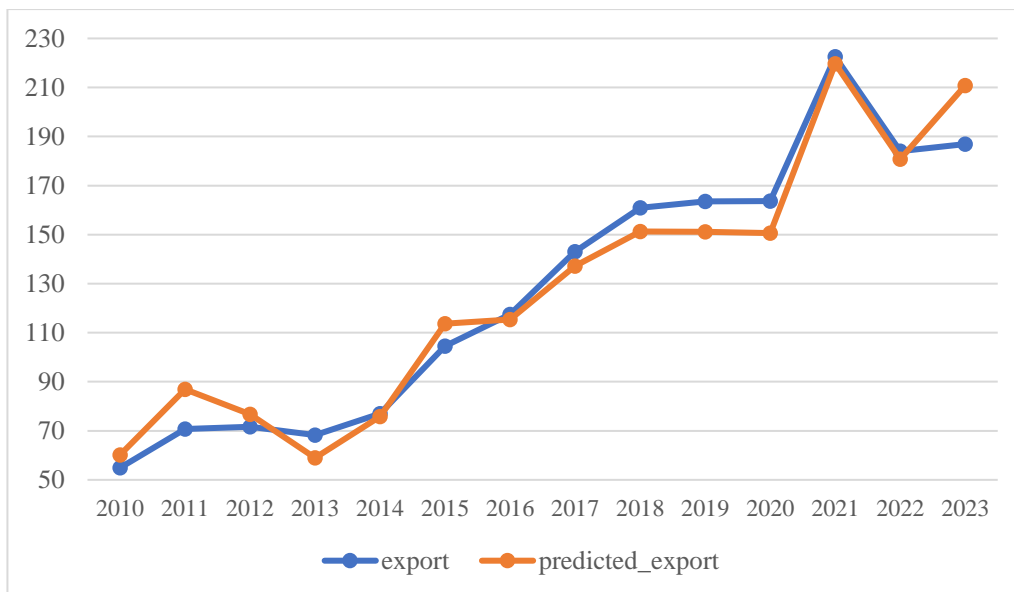

Рисунок 3.7. Фактичний та прогнозований експорт.

Джерело: розрахунки авторки за результатами моделі

Додаткові ілюстрації та графіки див. у Додатках А-В.

Таким чином, на основі проведеного моделювання можна зробити висновок, що побудована модель є загалом адекватною з точки зору пояснювальної сили ($R^2 \approx 96\%$) і добре інтерпретується економічно, проте потребує врахування певних статистичних нюансів. Попри відсутність гетероскедастичності та приблизну нормальність залишків, модель виявляє високий рівень мультиколінеарності та автокореляції, що потенційно може вплинути на точність прогнозів. Отже, ці аспекти варто врахувати у подальшому вдосконаленні моделі та при побудові прогнозів у практичному застосуванні.

3.5. Інші методи прогнозування.

Для виконання більш точного прогнозу даних на наступні роки було вирішено скористатися іншими популярними економетричними методами та порівняти їхні результати, аби дійти найточнішого висновку.

Першим показником, що прогнозувався на наступні роки є обсяг експорту продукції України (млрд. дол. США). Першим методом, який був застосований для аналізу був метод експоненціального згладжування трьох типів: з коефіцієнтами $\alpha = 0,65$, $\alpha = 0,8$, та автоматичне згладжування ($\alpha=0,35$). Найточнішим виявилось згладжування другого типу. Зазначу одразу, що похибки та RMSPE для усіх наступних методів та показників зазначені у додатках.

Див. Додаток Ж.

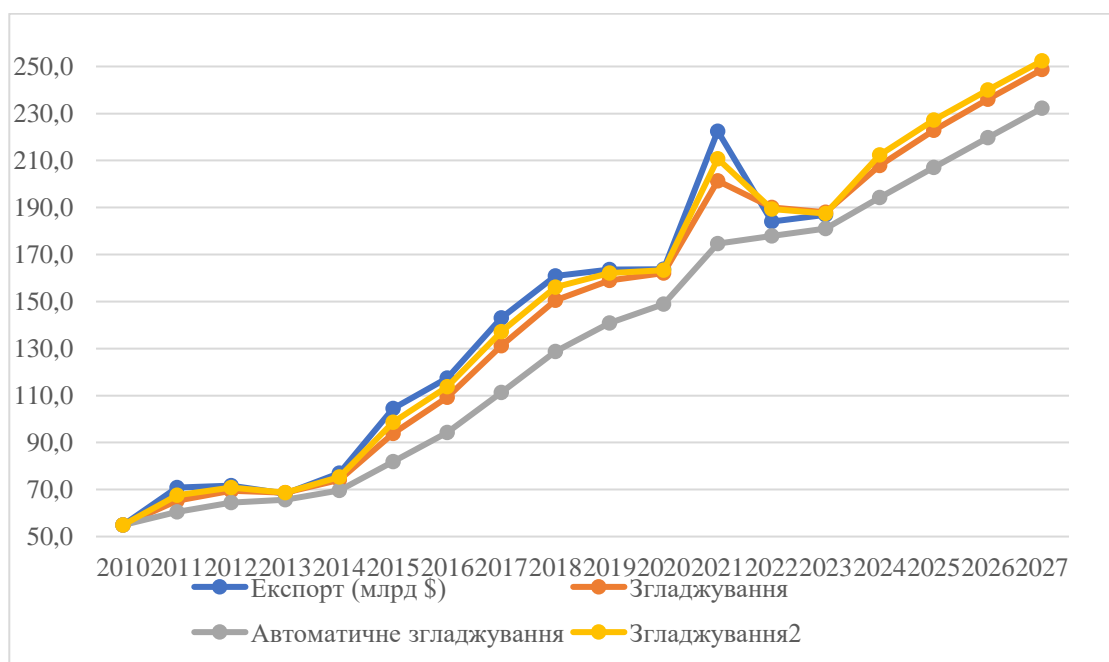

Рисунок 3.7. Експоненційне згладжування. Експорт.

Джерело: розрахунки авторки

Далі розглядався метод Холта-Вінтерса з коефіцієнтами $\alpha = 0,7$ та $\beta = 0,3$.
Результати аналізу відображені на рис. 3.8. Додаток К.

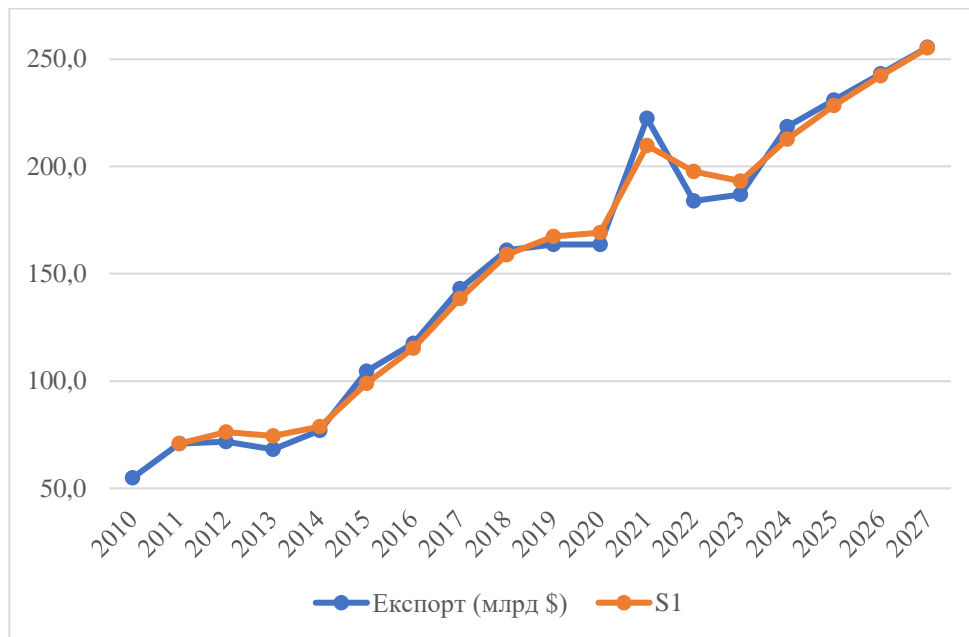

Рисунок 3.8. Метод Холта-Вінтерса для експорту

Наступним методом аналізу був метод ковзького усереднення із кроками 3, 4, 5 та 6. Даний метод є одним з найпростіших для аналізу, проте він показує досить неточні дані, що відображено на рис. 3.9 та рис. 4. Див. Додаток М.

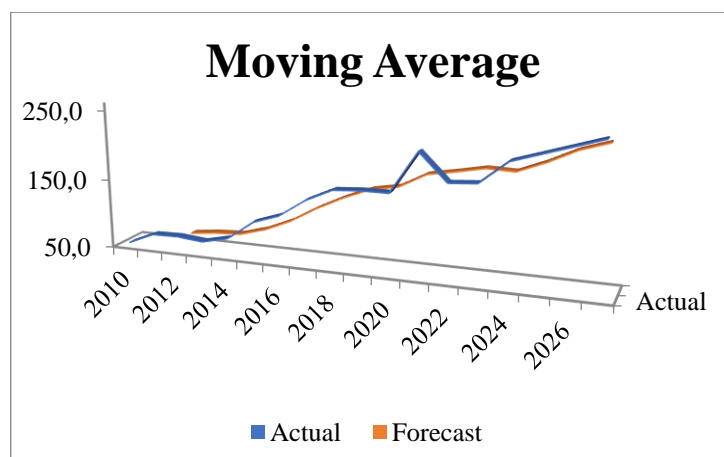

Рисунок 3.9. Метод ковзького усереднення для експорту з кроком 3

Джерело: розрахунки автора

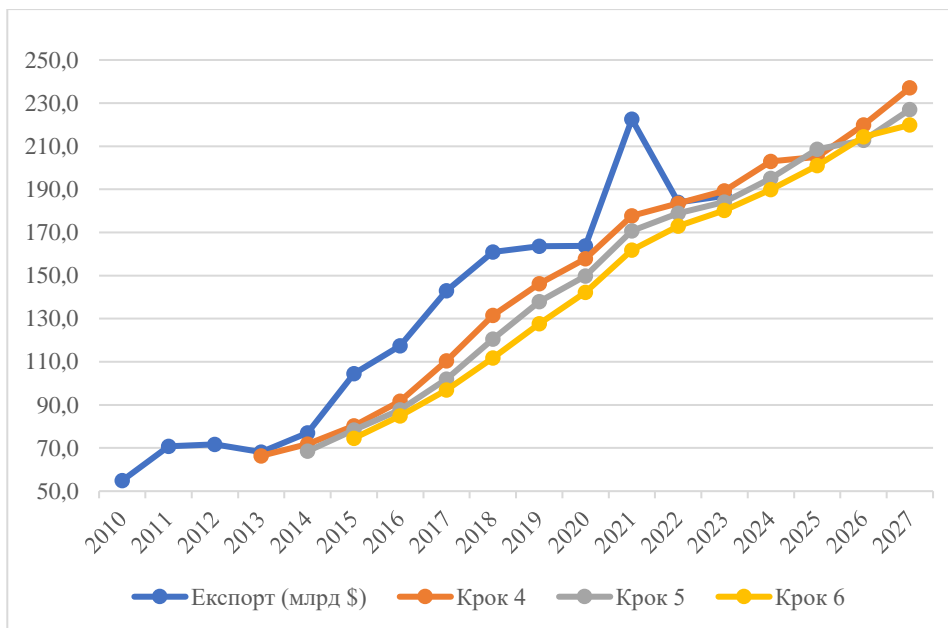

Рис. 4. Метод плинного середнього з кроками 4, 5 та 6

Джерело: розрахунки автора

Також для кожного із описаних методів була розрахована похибка RMSPE, за розрахунками та наочною діаграмою можемо зробити висновок, що у плані найменшої похибки найточнішим методом є прогнозування за Холтом-Вінтерсом. Див. рис. 4.1 та Додаток

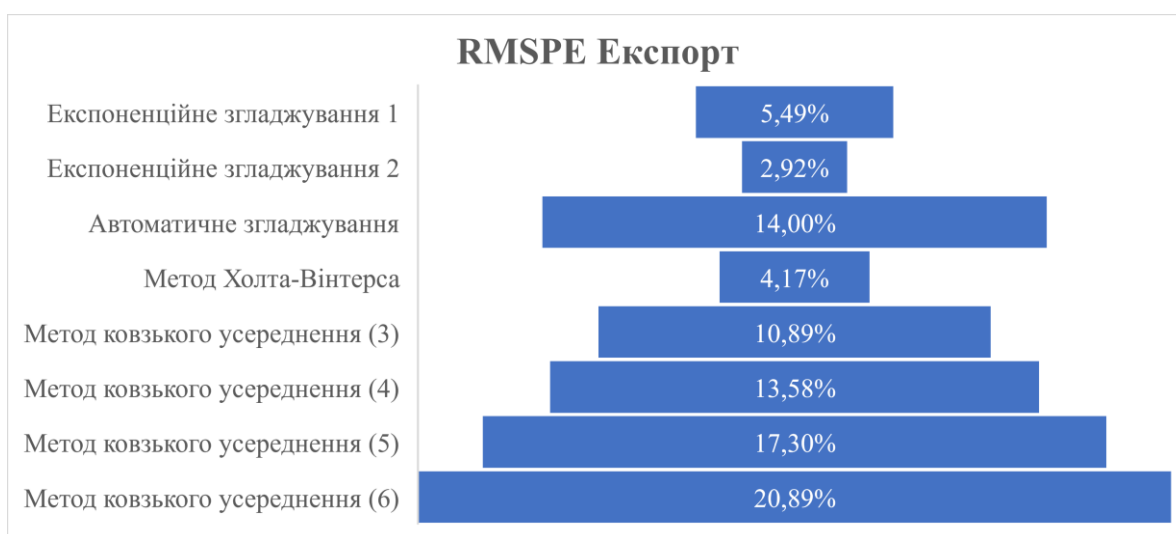

Рисунок 4.1. RMSPE Експорт

Другим показником, що досліджувався, це імпорт товарів.

```
df_export_2021 = pd.DataFrame(data_export_2021).sort_values(by='Volume_USD_mln', ascending=False)
df_export_2023 = pd.DataFrame(data_export_2023).sort_values(by='Volume_USD_mln', ascending=False)
df_import_2021 = pd.DataFrame(data_import_2021).sort_values(by='Volume_USD_mln', ascending=False)
df_import_2023 = pd.DataFrame(data_import_2023).sort_values(by='Volume_USD_mln', ascending=False)

# --- Крок 2: Візуалізація даних ---

sns.set_style("whitegrid")
plt.rcParams['font.family'] = 'DejaVu Sans'

# Створення фігури 2x2 для 4 графіків
fig, axes = plt.subplots(2, 2, figsize=(20, 16))
fig.suptitle('Аналіз зовнішньої торгівлі товарами України: 2021 vs 2023', fontsize=24, y=1.03)

# --- Графіки Експорту ---
# 2021 рік
sns.barplot(ax=axes[0, 0], x='Volume_USD_mln', y='Country', data=df_export_2021, palette='Blues_r', hue=
axes[0, 0].set_title('Експорт 2021', fontsize=18)
axes[0, 0].set_xlabel('Обсяг, млн дол. США', fontsize=14)
axes[0, 0].set_ylabel('Країна', fontsize=14)
for index, value in enumerate(df_export_2021['Volume_USD_mln']):
    axes[0, 0].text(value + 50, index, f'{value}', va='center')
```

Рис. 4.2. Частина коду для аналізу імпорту.

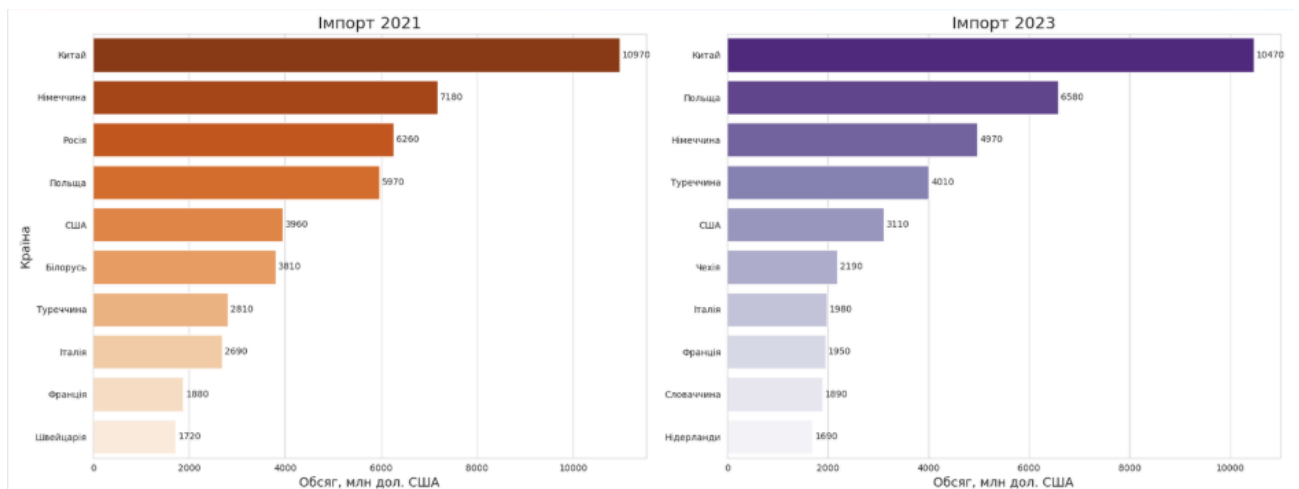

Рисунок 4.3

Аналітичні висновки щодо трансформації міжнародних економічних відносин
України під впливом війни

Аналіз статистичних даних зовнішньої торгівлі товарами України за 2021 та 2023 роки дозволяє зробити обґрунтовані висновки щодо фундаментальних структурних змін, спричинених повномасштабним вторгненням. Візуалізовані

дані та розрахунки демонструють не просто кількісні коливання, а тектонічний зсув у геоекономічній орієнтації країни.

1. Аналіз динаміки та структури експорту

Порівняння топ-10 експортних ринків України у 2021 та 2023 роках виявляє ключові тенденції:

- Колапс торгівлі з агресором: Найбільш очікуваною та кардинальною зміною стало повне зникнення Росії зі списку торговельних партнерів. Якщо у 2021 році РФ посідала 4-те місце з обсягом експорту \$3.7 млрд, то у 2023 році торгівля з нею фактично припинилася. Це не лише політичне, а й значне економічне рішення, що вимагало від українського бізнесу термінового пошуку альтернативних ринків збуту. Також з рейтингу зникли ринки Індії та Єгипту, що частково пов'язано з логістичними труднощами, зокрема блокадою чорноморських портів.
- Стрімке зростання ролі країн-сусідів з ЄС: На перше місце серед експортних партнерів вийшла Польща, потіснивши Китай. Феноменальний ріст продемонструвала Румунія, яка у 2023 році стала другим за величиною ринком для українського експорту. Також до топ-10 увійшли Словаччина та Чехія. Цей зсув пояснюється кількома факторами:
 - Логістика: Західні кордони стали головними "воротами" для українських товарів.
 - "Шляхи солідарності" ЄС: Ініціативи Євросоюзу сприяли спрощенню митних та логістичних процедур.
 - Попит: Сусідні країни стали хабами для подальшого розподілу української продукції по Європі.
- Географічна концентрація на Європі: Частка країн ЄС серед топ-10 експортних напрямків зросла з 44.47% у 2021 році до 65.57% у 2023 році. Якщо брати до уваги загальний експорт, то частка Євросоюзу зросла з ~39% до ~65%, що свідчить про безпрецедентну та прискорену інтеграцію України в європейський економічний простір.

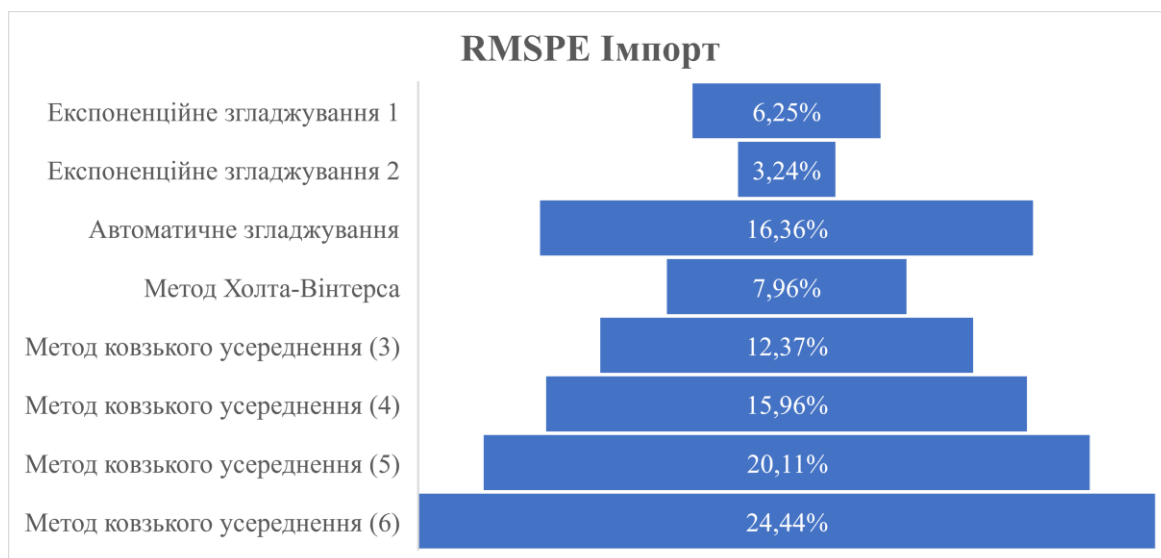

Рисунок 4.4. Похибка RMPSE для методів прогнозування імпорту.

2. Аналіз динаміки та структури імпорту

Структура імпорту також зазнала суттєвих, хоча й дещо інших змін:

- Витіснення Росії та Білорусі: Аналогічно до експорту, з переліку ключових постачальників зникли Росія (3-тє місце у 2021 р.) та Білорусь (6-те місце). Це стосується насамперед критичних позицій, як-от паливно-мастильні матеріали, мінеральні добрива та інша промислова сировина, що змусило Україну диверсифікувати джерела постачання.
- Зміцнення позицій ЄС та Туреччини: Польща піднялася на друге місце серед імпортерів, ставши ключовим постачальником пального, товарів гуманітарного призначення та промислової продукції. Значно зросла роль Туреччини, яка стала важливим постачальником пального, будівельних матеріалів та товарів широкого вжитку. До топ-10 увійшли Чехія та Словаччина, що також пов'язано з їхньою логістичною близькістю.
- Стабільність позицій Китаю та США: Попри війну, Китай зберіг лідерство як ключовий постачальник широкого спектра товарів: від електроніки до промислового обладнання. США також залишились у топ-5, що свідчить про збереження глобальних ланцюгів постачання для певних категорій товарів.

Висновки до розділу 3

Проведене моделювання дозволило підтвердити, що як валовий внутрішній продукт, так і індекс торгової відкритості мають істотний вплив на формування обсягів експорту України. Отримана модель є статистично значущою, має високу пояснювальну силу ($R^2 > 95\%$) та демонструє економічно обґрунтовані результати. Це підтверджує гіпотезу про важливість економічного зростання та зовнішньоторговельної активності для експортного потенціалу країни.

В умовах війни та геополітичної нестабільності збереження відкритості до світової економіки, підтримка ВВП, а також інституційна інтеграція у міжнародні ринки залишаються критично важливими напрямками зовнішньоекономічної політики України.

Проведене економетричне дослідження дозволило сформулювати кілька важливих висновків щодо характеру впливу окремих макроекономічних та геополітичних чинників на обсяг експорту України в умовах війни, розв'язаної росією.

По-перше, валютний курс гривні по відношенню до долара США виявився одним із найчутливіших чинників. У моделі було виявлено, що підвищення курсу (тобто девальвація гривні) супроводжується зниженням обсягу експорту. Це може пояснюватися тим, що з одного боку, девальвація підвищує конкурентоспроможність українських товарів за кордоном, однак в умовах війни вона, передусім, свідчить про макроекономічну нестабільність, втрату виробничих потужностей та ускладнення логістики, що переважає потенційні вигоди від більш вигідного курсу. Отже, у короткостроковому періоді девальвація в умовах кризи не підвищує експорт, а навпаки — гальмує його.

По-друге, валовий внутрішній продукт України (ВВП) показав себе як ключовий фундаментальний фактор, що має позитивний вплив на обсяги експорту. Це свідчить про те, що загальний рівень економічної активності в країні, включно з обсягом виробництва, внутрішнім попитом та рівнем

зайнятості, прямо пов'язаний із зовнішньоекономічною активністю. Зростання ВВП супроводжується зростанням виробничого потенціалу, що, в свою чергу, забезпечує розширення експортного сектору.

Третім елементом дослідження був індекс геополітичного ризику, який мав неочікувано позитивний коефіцієнт у моделі. Такий результат є суперечливим і, ймовірно, свідчить про наявність мультиколінеарності між пояснювальними змінними. В реальності, зростання геополітичного ризику, безумовно, має пригнічувальний вплив на зовнішню торгівлю, однак зважаючи на малу вибірку, модель не змогла адекватно врахувати всі латентні змінні (наприклад, військову допомогу, цінові коливання на сировинні товари тощо).

Так само, світовий індекс торгівлі, який мав би характеризувати глобальну кон'юнктуру, виявився статистично несуттєвим і мав негативний знак. Це може свідчити про зміщення ефектів в умовах воєнного стану, коли глобальні тренди не мають прямого впливу на локальні процеси через фізичні обмеження — руйнування інфраструктури, блокування портів, логістичні затримки тощо.

Проте, навіть за таких умов, модель дозволила встановити загальні тенденції та сформулювати гіпотези для подальших досліджень, які можуть бути розширені на більших вибірках з більш тривалого періоду або більш частими спостереженнями (наприклад, кварталними чи місячними).

Проведений економетричний аналіз підтвердив, що: геополітична нестабільність має критичний негативний вплив на торговельну активність; зміцнення курсу гривні корелює з покращенням експортних показників; макроекономічна стабільність (ВВП) — позитивний фактор для нарощення зовнішньої торгівлі; а світова економічна кон'юнктура також впливає на можливості України експортувати.

Отримані результати можуть бути використані при розробці зовнішньоекономічної політики України, зокрема в умовах війни та для адаптації до післявоєнного відновлення.

ВИСНОВКИ

1. Завершення пострадянської економічної моделі: Повномасштабна війна стала остаточним тригером розриву економічних зв'язків з Росією та країнами СНД, які формувалися десятиліттями. Цей процес є болісним, але незворотним.

2. Прискорена та вимушена євроінтеграція: Відбулася масштабна гео економічна переорієнтація української зовнішньої торгівлі на ринок Європейського Союзу. Україна де-факто стає частиною єдиного економічного простору, що ставить нові виклики щодо гармонізації стандартів, підвищення конкурентоспроможності та розбудови західної логістичної інфраструктури.

3. Підвищення ролі країн-сусідів: Польща, Румунія, Словаччина стали не просто торговельними партнерами, а життєво важливими економічними та логістичними хабами для України. Подальший розвиток транскордонної інфраструктури з цими країнами є стратегічним пріоритетом.

Таким чином, війна спричинила фундаментальну трансформацію міжнародних економічних відносин України, прискоривши її відхід від пострадянської орбіти та інтеграцію до європейської економічної системи. Ці зміни створюють як значні виклики для національної економіки, так і нові можливості для її модернізації та сталого розвитку в рамках європейської спільноти.

У процесі виконання бакалаврської кваліфікаційної роботи було досліджено комплексну проблему трансформацій міжнародних економічних відносин в умовах повномасштабної війни, розв'язаної росією проти України. Робота охоплює як теоретичні аспекти формування глобальних економічних зв'язків, так і практичний аналіз зміни їх структури під впливом збройного конфлікту.

Виявлено, що війна виступає потужним деструктивним фактором, який не лише руйнує фізичну та фінансову інфраструктуру, але й докорінно змінює архітектуру міжнародної торгівлі, фінансових потоків, інституційної довіри та макроекономічної стійкості. У роботі встановлено, що збройна агресія створює

довгостроковий ефект переорієнтації економічної політики багатьох держав, підсилює деглобалізаційні тренди та спричиняє посилення протекціоністських заходів на зовнішніх ринках.

У результаті побудови економетричної моделі з використанням методу найменших квадратів встановлено, що обсяги експорту України значною мірою залежать від двох ключових факторів — внутрішнього валового продукту та індексу торгової відкритості. Обидва чинники виявилися статистично значущими, що свідчить про те, що зростання економіки країни та її активна інтеграція у світову торгівлю мають прямий позитивний вплив на обсяги зовнішньоекономічної діяльності. Високе значення коефіцієнта детермінації ($R^2 = 0.96$) підтвердило добру пояснювальну здатність моделі, хоча діагностичні тести вказали на наявність автокореляції, що може потребувати подальшого удосконалення моделі з урахуванням динамічних лагових ефектів.

Окрім економетричного аналізу, в роботі також застосовано методи прогнозування — ковзне середнє, експоненційне згладжування та метод Холта-Вінтерса — які дозволили змодельовати потенційні сценарії відновлення зовнішньої торгівлі України в середньостроковій перспективі. Отримані прогнози демонструють можливе поступове зростання експорту в разі стабілізації макроекономічної ситуації та активізації зовнішньої політики, спрямованої на торгову лібералізацію та розвиток інфраструктурних можливостей.

Наукова новизна роботи полягає у комбінованому використанні інструментів регресійного аналізу, методів часових рядів та кластеризації для всебічної оцінки впливу війни на економічні процеси. Практична значущість полягає у можливості адаптації побудованої моделі для розробки сценаріїв економічного відновлення, формування стратегій підтримки експорту та інформування державної політики у сфері міжнародних економічних відносин.

Таким чином, проведене дослідження дозволило не лише виявити ключові фактори впливу війни на зовнішньоекономічну діяльність України, але

й надало інструментарій для кількісного аналізу та обґрунтованого прогнозування її подальшого розвитку. Робота може слугувати базою для подальших досліджень з питань економічної стійкості та ефективної міжнародної інтеграції в умовах глобальних криз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балута І.В. Аналіз діяльності міжнародних неурядових організацій в умовах глобалізації. Актуальні проблеми державного управління. 2017. № 1. С. 106—112.
2. Бондаренко Н. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств в умовах глобалізації економіки. *Соціальна економіка*. 2020. № 59. С. 105–117.
3. Васильєв Г.Ю. Підтримка міжнародної безпеки - глобальна проблема людства. *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого"*. 2014. № 2 (21). С. 155-165.
4. Вікіпедія. Ленд-ліз. 04.06.2022р. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%BB%D1%96%D0%B7>
5. Воєнна економіка: підручник / за ред. В.І. Мірненка, І.М. Ткача, В.Л. Рихтюка. Київ: НУОУ, 2011. 332 с.
6. Веселова Л. Ю. Кібербезпека в умовах гібридної війни: адміністративно-правові засади : монографія / Л. Ю. Веселова; *Одес. держ. ун-т внутр. справ.* – *Одеса: Гельветика, 2020.* – 486 с. – Бібліогр.: с. 413–486.
7. Гібридна війна: сутність, виклики та загрози : зб. матеріалів круглого столу (Київ, 8 липня 2021 р.) [Електронний ресурс] / *Нац. акад. Служби Безпеки України.* – Електрон. вид. – Київ, 2021. – 189 с. – URL: https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_57_28744724.pdf
8. Гаврилюк І. І. Динаміка та тенденції розвитку міжнародної торгівлі в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2126>
9. Гаврилюк І. І. Розвиток міжнародної торгівлі в системі міжнародних економічних відносин в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/19694>.

10. Завгородній А. В. Принципи зовнішньоекономічної діяльності: національні та регіональні виміри. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Том 4. № 1. С. 85–93.
11. Зовнішньоекономічна діяльність: підприємство-регіон [монографія] / Ю. Г. Козак, Н. В. Притула, О. А. Єрмакова та ін. Київ: *Центр учбової літератури*, 2016. 240 с.
12. Зовнішня торгівля товарами. Підсумки I півріччя 2023 року. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/zovnishnya-torhivlya-tovaramy-pidsumky-i-pivrichchya-2023-roku>
13. Дмитро Шурхало. Ленд-ліз в історичній перспективі. 11.05.2022 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/lend-liz-druha-svitova-rosiya-viyna/31843496.html>
14. Журнал «Фокус». URL: <https://focus.ua/uk/economics/509718-procentnaya-pomoshch-kto-i-shkolkovidelyaet-valyutnih-kreditiv-ukrajin-vo-vremya-voyni>
15. Сценарії розвитку політичних процесів у рф внаслідок військової поразки в Україні. URL: <https://analytics.intsecurity.org/scenarios-russia-after-defeat-in-ukraine/>
16. Семененко О.М., Бойко Р.В., Водчиць О.Г., Добровольський Ю.Б., Бердочник Д.В., Ярошенко А.В. 2. Основні методологічні аспекти воєнно-економічного забезпечення обороноздатності держави: теорія та практика. Системи обробки інформації : щокварт. наук.-тех. журн. Харків: ХНУПС, 2017. № 3(51). С. 165–175.
17. Савельєв А., Запара Д., Новіченко С., Деменко М., Доска О., Третяк В., Власов А. Структура інформаційно розрахункової системи підтримки прийняття рішення «Аргумент – 2021». InterConf. 2021. № 49. С. 631–642. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.7-8.04.2021.069>
18. Офіційний веб-сайт Світового банку International Debt Statistics [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.worldbank.org/>
19. Побоченко Л.М. Прогнози розвитку світової економіки та роль КНР в глобальному економічному зростанні. / Л.М. Побоченко //Сучасні проблеми

- глобалізаційних процесів в світовій економіці: *XII міжнародна науково-практична конференція*, 11 листопада 2019 року: тези доп. – К.: НАУ, 2019.– С.105-108.
20. Легостаєва О. Тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств України. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2020. № 2. С. 28–32.
21. Овсієнко А. М. Управління зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання. *Економічний вісник університету. Збірник наукових праць науковців та аспірантів. Переяслав-Хмельницький: ПХДПУ*, 2015. Том 27-1. С. 123–128.
22. Остапенко Т. Г. Нанорівень розвитку менеджменту зовнішньоекономічної діяльності підприємств. *Управління розвитком*. 2016. № 3 (185). С. 48–54.10.
23. Ковтун Е. Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. 2018. № 2. С. 41–45
24. Лібанова Е.М. Відродження Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.nbuviap.gov.ua/images/nauk\\$mon/Vidrodgennya_Donbasu.pdf](http://www.nbuviap.gov.ua/images/nauk$mon/Vidrodgennya_Donbasu.pdf).
25. Лібанова Е.М., Горбулін В.П., Пирожков С.І. та ін. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі: нац. доп.; [за ред. Е.М. Лібанової]. – К.: *НАН України*, 2015. – 363 с.
26. Набок І.І. Особливості розвитку новітніх міжнародних фінансових центрів / Н.Р. Паньків, І.І.Набок // *Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі: міжнародна науково-практична конференція, м. Київ*, 26 травня 2022 р.: тези доп. – К., 2022. – С. 159-162.;
27. *Фінанси: Курс для фінансистів: підручник / за ред. В.І. Оспіщева*. – К., 2008. – 567 с.

28. Фурман І. В. Стан зовнішньої заборгованості України перед міжнародними кредиторами: оцінка та напрями врегулювання / І.В. Фурман // *Фінансовий простір*. 2013. - № 2 (10). - 66 - 74 с.
29. Фомішин С.В., Колесник Ю.В. Міжнародні економічні відносини: *Навчальний посібник*. Львів: Новий світ– 2010. – 365 с.
30. Фомішин С.В. Світове господарство і міжнародні економічні відносини: *Навчальний посібник*. Херсон.: ХНТУ, 2016. – 468 с.
31. Як військові конфлікти впливають на економіку. URL: <https://mind.ua/openmind/20173685-yak-vijskovi-konflikti-vplivayut-na-ekonomiku>
32. Garafonova O., Zhosan H., Khudolei V., Tyukhtenko N., Tymkiv I., & Riabets N. (2023). Strategic model and potential sources of financing for the post-war revitalization of agricultural enterprises in the de-occupied territories. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 2(49), 207–218.
33. International reserves of the Central Bank of the Russian Federation (USD). (2022). [https://ru.investing.com/economic-calendar/russian-central-bank-reserves-\(usd\)-969](https://ru.investing.com/economic-calendar/russian-central-bank-reserves-(usd)-969)
34. Mahlstein K., McDaniel C., Schropp S., & Tsigas M. (2022). Estimating the economic effects of sanctions on Russia: An allied trade embargo. *The World Economy*, 45, 3344–3383
35. Maltsev A. (2022). What’s the cost of war for Russia, and what could be done with this money? <https://genevasolutions.news/ukraine-stories/what-s-the-cost-of-war-for-russia-and-what-could-be-done-with-this-money>
36. Mariotti S. (2022). A warning from the Russian–Ukrainian war: Avoiding a future that rhymes with the past. *Journal of Industrial and Business Economics*, 49, 761–782.
37. Pereira P., Basic F., Bogunovic I., & Barcelo D. (2022). Russian–Ukrainian war impacts the total environment. *Science of the Total Environment*, 837(1), 1–10.

38. Todorov I. Y. (2022). The security dimension of international relations in Eastern and Central Europe in the context of Russian aggression. *Political Life*, 1, 138–144.
39. International Monetary Fund. 2022. Global Financial Stability Report—Shockwaves from the War in Ukraine Test the Financial System’s Resilience. Washington, DC, April. Available at: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/GFSR/2022/April/English/text.ashx>
40. World Trade Organization (2022), The crisis in Ukraine: Implications of the war for global trade and development. URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/imparctukraine422_e.pdf
41. Mohamed A. El-Erian. Ukraine War Hastens Investor Migration to Private Markets. Bloomberg: European Edition. Available at: <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2022-03-31/ukraine-war-hastens-investor-migration-to-private-markets>
42. International banking and financial market developments: BIS Quarterly Review. March 2022. Available at: https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt2203.pdf
43. Committing up to \$5 million for humanitarian relief in Ukraine: JPMorgan Chase case study. Available at: <https://www.jpmorgan.com/news/an-update-on-our-response-to-the-humanitarian-crisis-in-ukraine>
44. Саміт G7 у травні 2023 р. (Хіросіма, Японія). URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/747920/EPRS_BRI
45. “There’s Nothing Mystical About the Idea that Ideas Change History”. URL: <https://quillette.com/2023/12/01/theres-nothing-mystical-about-the-idea...>
46. The impact of the war in Ukraine on the European Union's economy. URL: <https://www.santander.com/en/press-room/insights/the-impact-of-the-war-inukraine-on-the-european-unions-economy>

47. Pisani-Ferry J. The economic policy consequences of the war / Bruegel Blog. March 8, 2022. URL: <https://www.bruegel.org/2022/03/the-economic-policyconsequences-of-the-war/>

48. Blanchard O. Why I worry about inflation, interest rates, and unemployment. – ПІЕ, March 14, 2022. URL: <https://www.piie.com/blogs/realtimereconomic-issues-watch/why-i-worry-about-inflation-interest-rates-andunemployment>

49. Зовнішньоторговельний баланс України.
URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/>

50. Архів валютних курсів.
URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/exchange/archive/nbu/2019/>

51. Міжнародний індекс торгівлі.
URL: <https://www.investing.com/indices/major-indices>

52. Валовий внутрішній продукт України.
URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>

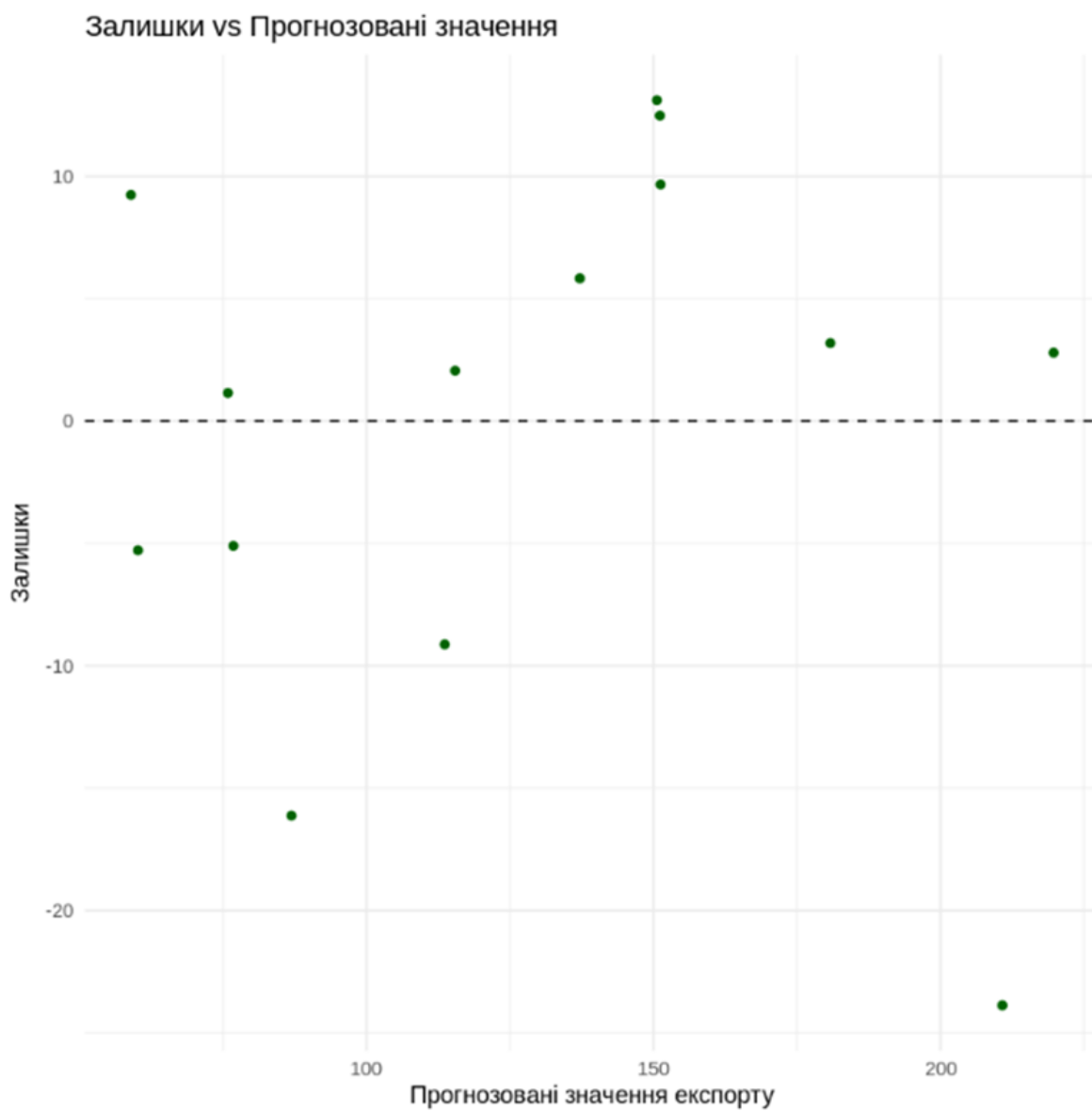
53. Індекс геополітичного ризику.
URL: <https://www.statista.com/statistics/1445888/geopolitical-risk-index/>

54. Біловодська О.А., Головаш М.А. Маркетинг у часи кризи: адаптація, інновації, розвиток в умовах цифрової трансформації. *Сучасні тенденції розвитку економіки та обліку: наукові горизонти. Збірник тез доповідей.* – Дрогобич: ДВНЗ «ДонНТУ», 2025, 183-185.

ДОДАТКИ

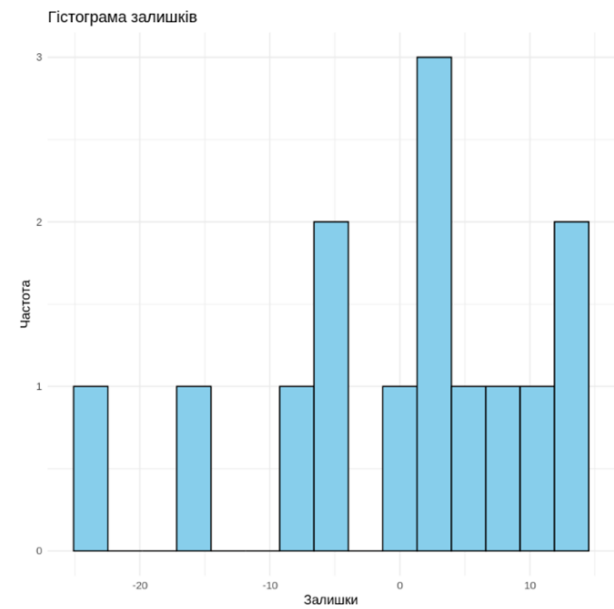
Додаток А

Графік Залишків vs Прогнозованих значень

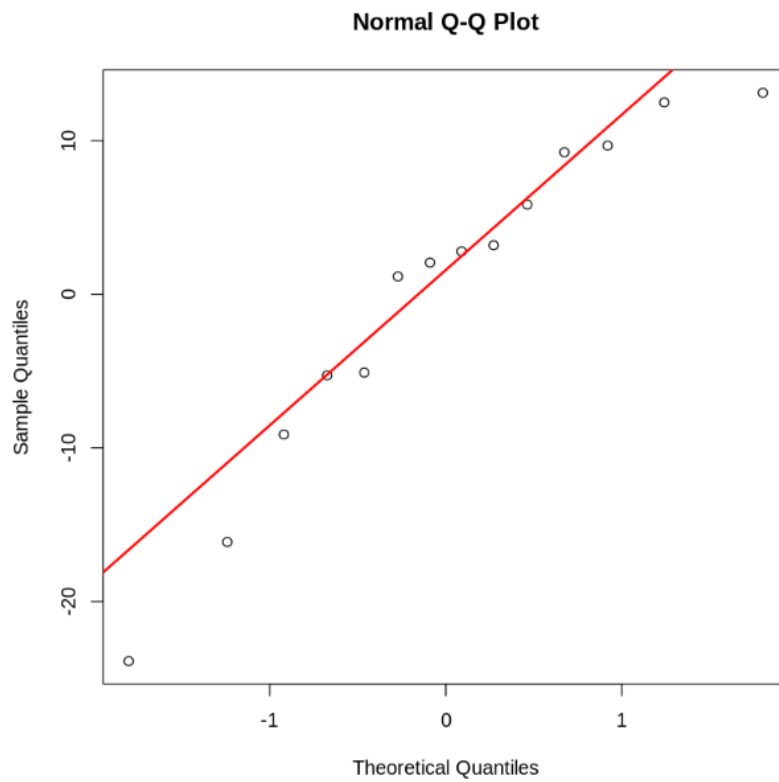
Додаток Б

Гістограма залишків

Додаток В

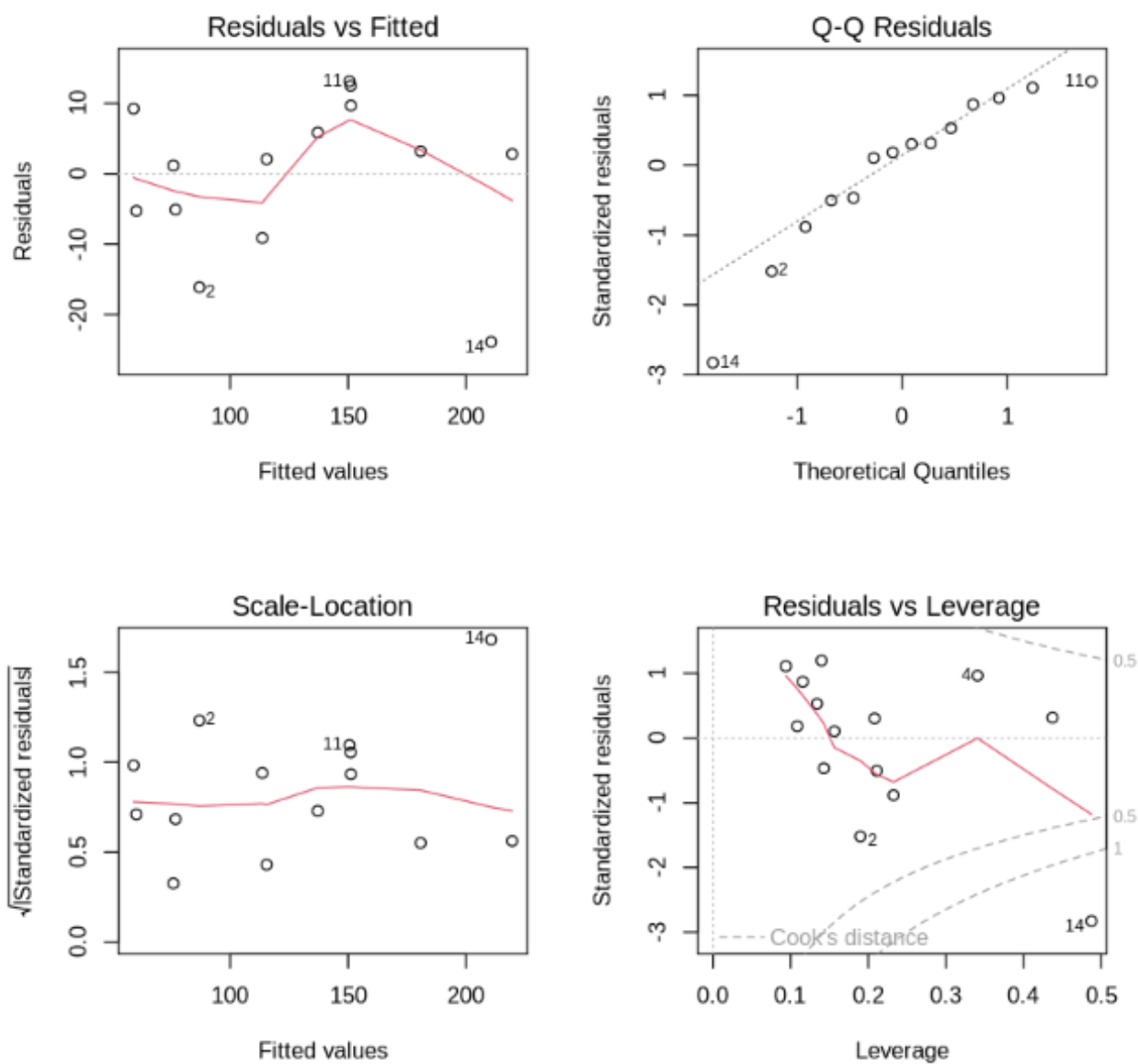
Нормальний Q-Q графік

Фактичні та прогнозовані значення, залишки

	Fact	Forecast	Residual
	<dbl>	<dbl>	<dbl>
1	54.9	60.18048	-5.280481
2	70.8	86.92264	-16.122638
3	71.7	76.79962	-5.099624
4	68.2	58.96149	9.238509
5	77.0	75.85088	1.149125
6	104.5	113.62536	-9.125356
7	117.5	115.44246	2.057539
8	143.0	137.17089	5.829112
9	160.9	151.23602	9.663981
10	163.6	151.12276	12.477236

Діагностичні графіки залишків

Додаток Ж

Рік	Експоненційне згладжування								
	Тип 1	$(y_t - \hat{y}_t)/y_t$	RMSPE	Тип 2	$(y_t - \hat{y}_t)/y_t$	RMSPE	Тип 3	$(y_t - \hat{y}_t)/y_t$	RMSPE
2024	207,9	0,049	15.78%	212,4	0.11	30.93%	194,2	0.15	45.04%
2025	222,8	0,035		227,2	-0.36		207,0	-0.46	
2026	236,1	0,029		240,0	-0.32		219,7	-0.48	
2027	248,7	0,027		252,4	-0.05		232,2	-0.11	

Додаток К

RMSPE для методів, якими прогнозувалися обсяги експорту	
Експоненційне згладжування 1	5,49%
Експоненційне згладжування 2	2,92%
Автоматичне згладжування	14,00%
Метод Холта-Вінтерса	4,17%
Метод ковзького усереднення (3)	10,89%
Метод ковзького усереднення (4)	13,58%
Метод ковзького усереднення (5)	17,30%
Метод ковзького усереднення (6)	20,89%

Додаток Л

Рік	Метод Холта-Вінтерса		
	Холт-Вінтерс	$(y_t - \hat{y}_t)/y_t$	RMSPE
2024	212,70	0,027	4,17%
2025	228,41	0,011	
2026	242,26	0,004	
2027	255,23	0,001	

2024				338,3	324,2	332,9
2025	356,7	345,3	351,9			
2026	375,0	364,6	370,4			
2027	393,4	383,3	388,8			

Додаток Н

Рік	Метод ковзького усереднення								
	Крок 4	$(y_t - \hat{y}_t)/y_t$	RMSPE	Крок 5	$(y_t - \hat{y}_t)/y_t$	RMSPE	Крок 6	$(y_t - \hat{y}_t)/y_t$	RMSPE
2024	203,0	0,071	13,58%	195,1	0,107	17,30%	189,9	0,131	20,89%
2025	205,1	0,112		208,6	0,097		201,1	0,129	
2026	219,9	0,096		212,7	0,125		214,3	0,119	
2027	237,1	0,072		227,0	0,111		219,9	0,140	